

طبيعة "نزع الإنسانية" في (مسألة الضمير أو كيف أصبحت نبيلاً) لأحمد

مختار جاف

طبيعة "نزع الإنسانية" في (مسألة الضمير أو كيف أصبحت نبيلاً) لأحمد مختار جاف

د. ديلمان قادر أحمد

اللقب العلمي: أستاذ مساعد

جامعة كرميان / كلية التربية / قسم اللغة الكردية

dilman.qadir@garmian.edu.krd

الكلمات المفتاحية: الضمير، نزع الإنسانية، الاغتراب عن الذات، التحليل النفسي الاجتماعي، القراءة المغلقة.

كيفية اقتباس البحث

أحمد ، ديلمان قادر ، طبيعة "نزع الإنسانية" في (مسألة الضمير أو كيف أصبحت نبيلاً) لأحمد مختار جاف، مجلة مركز بابل للدراسات الإنسانية، حزيران ٢٠٢٦، المجلد: ١٦، العدد: ٦ .

هذا البحث من نوع الوصول المفتوح مرخص بموجب رخصة المشاع الإبداعي لحقوق التأليف والنشر (Creative Commons Attribution) تتيح فقط للآخرين تحميل البحث ومشاركته مع الآخرين بشرط نسب العمل الأصلي للمؤلف، ودون القيام بأي تعديل أو استخدامه لأغراض تجارية.

مسجلة في
ROAD

مفهرسة في
IASJ

Dehumanization in Ahmad Mukhtar Jaf's "A Question of Conscience or How I Became a Noble"

Asst. Prof. Dr. Dilman Qadir Ahmed

University of Garmian | College of Education | Department of Kurdish

dilman.qadir@garmian.edu.krd

Keywords : Conscience, Dehumanization, Self-alienation, Socio-psychoanalysis, Close reading.

How To Cite This Article

Ahmed , Dilman Qadir ,Dehumanization in Ahmad Mukhtar Jaf's "A Question of Conscience or How I Became a Noble", Journal Of Babylon Center For Humanities Studies, june 2026, Volume:16, Issue 6.

This is an open access article under the CC BY-NC-ND license
(<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

[This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.](http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Abstract

This article aims to analyze the phenomenon of dehumanization in Ahmad Mukhtar Jaf's short story, *A Matter of Conscience*. As a realist text set within a corrupt political and feudal framework, the story depicts the transformation of the protagonist, Zorab Effendi, from a state of innocence and ethical integrity into an instrument of oppression. By employing a socio-psychoanalytical approach, this research demonstrates how the socio-political structures of the author's era utilized various mechanisms to strip individuals of their human attributes, thereby marginalizing and eroding the conscience as a moral core. The central hypothesis posits that conscience serves as the primary impediment to an individual's integration or "anchoring" within corrupt systems. Consequently, dehumanization becomes a prerequisite for the triumph of aggression and malevolence over humanism and benevolence; thus,

conscience is marginalized and sacrificed as a moral barrier. What is the best way to do this? English How to remove the text? This is a major joke on India, like the Indian language, philosophy and psychology. And there is a lot of bad news, political and political trends in Canada, as well as geo-political and political trends; What is the meaning of this matter? What is the meaning of the matter? Your device is a fast-paced device with a mechanical device that connects to your device and your dignity. Why don't you leave the text on your phone? DēKāt.

ملخص

تتناول هذه الدراسة حول تحليل ظاهرة (نزع الصفة الإنسانية) في قصة "مسألة ضمير" للكاتب أحمد مختار جاف. تتناول القصة، بوصفها نصاً واقعياً يصور نظاماً سياسياً وإقطاعياً فاسداً، سيرورة تحول البطل (زوراب ئەفهەندی) من مرحلة البراءة والامتنال للضمير إلى مرحلة التحول لآلة قمعية ومضطهدة. تسعى الدراسة، من خلال توظيف منهج التحليل النفسي-الاجتماعي، إلى تبيان كيفية استخدام البنى السياسية والاجتماعية في عصر-الكاتب لآليات متنوعة لتجريد الفرد من سماته الإنسانية، وتهميش وقتل الضمير بوصفه الجوهر الأخلاقي للإنسان. تكمن الفرضية الأساسية لهذا البحث في أن (الضمير) يمثل العائق الأكبر أمام استقرار الفرد واندماجه داخل المنظومات الفاسدة؛ لذا فإن "نزع الإنسانية" يعد شرطاً مسبقاً لانتصار نزعة الشر-والعدوانية على قيم الإنسانية والخير، ومن هذا المنطلق، يتم تهميش الضمير والتضحية به بوصفه عقبة أخلاقية. تكمن أهمية هذه الدراسة في أنها تُرسخ أساساً لمنظور جديد ومعاصر في النقد الأدبي الكردي، إذ تستخدم مفهوم التجريد من الإنسانية كمفتاح تحليلي هام لكشف عمق النص. وتكمن أهمية هذا العمل في ربطه، ولأول مرة، الأبعاد الفلسفية والنفسية لتدمير الضمير وتهميشه تحت ضغط المؤسسات السياسية والأرستقراطية، بالنظريات العالمية؛ مما يفتح آفاقاً جديدة لقراءة أعمال أحمد مختار جاف، ويُزود القراء والباحثين بأداة علمية هامة لفهم كيفية تأثير آليات القمع على الهوية الإنسانية والكرامة في النصوص الأدبية.

سروشتی له مروفخستن له "مهسه لهی ویزدان یان چۆن بووم به خانه دان" ی ئەحمەد

موختار جافدا

د. دیلمان قادر أحمد

نازناوی زانستی: پروفیسۆری یاریده ده ر

زانکۆی گهرمیان/ کۆلێجی پهروه ده ر/ زمانی کوردی

dilman.qadir@garmian.edu.krd

پوخته:

ئەم توێژینه وهیه به مه بهستی شیکردنه وهی دیاردهی له مروفخستن له چیرۆکی (مهسه لهی ویزدان) ی ئەحمەد موختار جافدا ئەنجام دراوه. چیرۆکه که وه ک تیکستیکی ریالیستی له نێو سیستمیکی سیاسی و ده ره به گایه تی گهنده لدا، باس له گۆرانی (زوراب ئەفهەندی-پاله وانی سه ره کی) له قوناغی بێتاوانی و به ویزدانیه وه بو قوناغی بوون به ئامیژیکی چه و سینه ره کات. له م توێژینه وهیه دا هه و لدا وه له رێگه ی به کاره یێنانی میتۆدی ده روونشیکاری کۆمه لایه تیه وه ئەوه نیشان بدریت، که چۆن پیکهاته سیاسی و کۆمه لایه تیه کانی سه ره ده می نوو سه ر، میکانیزمی

طبيعة "نزع الإنسانية" في (مسألة الضمير أو كيف أصبحت نبيلاً) لأحمد

مختار جاف

جياواز بۆ دامالینی سیفاته مۆییه کان و پهراویزخستن و کوشتنی ویژدان له تاکدا وهک ناوکیکی ئەخلاق به کار دههینن. گریمانهی سه ره کی ئەم توێژینه وهیه ئەوهیه که (ویژدان) له بهردهم جیگیربوون (لەنگەرگرتن) ی تاک له نیو سیستمه گهنده له کاند، گه وره ترین به ره به سته. توێژینه وه که به و ئەنجامه گه یشتوو، که له مروفخستن مه رجیکی پیشوه خته ی سه رکه وتنی گیانی شه ره نگیزی و خراپه یه به سه ر گیانی مروفخوستی و چاکه خوازیدا، هه ر بۆیه ویژدان وهک به ره به ستیکی ئەخلاق، پهراویز ده خریت و ده کریته قوریانی. کلیله وشه کان: ویژدان، له مروفخستن، نامۆبوون له خو، دهروونشیکاری کۆمه لایه تی، خویندنه وه ی داخراو.

پیشه کی:

(مه سه له ی ویژدان) ته نیا گیزانه وهیه کی ساده ی ئەده بی نییه، به لکو وه ستانه وه و تیرامانیکی قولی کۆمه لایه تییه له سه ر دیارده ی دامالینی مروف له به ها مۆییه کانی خو ی. له تیکسته که دا (ئه حمده موختار جاف) وینه ی تاکي کورد ده کیشیت، که چۆن له نیوان به رداشی هه ژاری و گه نده لی ده سه لاتدا، ناچارده کریت شوناسی مروفی خو ی (که ویژدان نوینه رایه تی ده کات) تیک بشکینیت. له پرووی بابه تییه وه له م توێژینه وه یه دا ته نیا له سه ر شیکردنه وه ی دیارده ی (له مروفخستن) وهک چه مکیکی (دهروونشیکاری کۆمه لایه تی)، له چوارچیوه ی تیکستی (مه سه له ی ویژدان) ی ئه حمده موختار جافدا جه خت ده کریته وه، به بی ئەوه ی په ل بۆ هه رتیکستیکی شیعی یاخود په خشیانی نووسه ر بکیشریت. له پرووی سنووری کاتییه وه، توێژینه وه که به و قوناغه میژوو یه سنووردارکراوه، که توێژینه وه که ی تیادا نووسراوه و بلاو کراوه ته وه (١٩٢٠-١٩٣٥)، که قوناغی گواستنه وه ی ده سه لات و گۆمه لگه ی عیراقه له سه رده می ده و له تی عوسمانیه وه، بۆ قوناغیک که به ده و له تدار ی ده ناسریته وه. ههروه ها ئەم توێژینه وه یه زۆر به دیاریکراوی سه رنجی له سه ر پرۆسه ی (له مروفخستن) ه، واته ته نیا ده یه ویت ئەو چه مکه شیکاته وه و بیخاته روو. له به ره وه له هه ر جیگه یه کی ئەم توێژینه وه یه دا باسی هه ر چه مکیکی تری (بۆ نموونه: له مروفخستنی خود/ self-dehumanization) کرا، ئەوه ته نیا له به ره وه یه بتوانریت وه لای زانستی و ورد بۆ پرسیاره کانی خو ی ده سه به ر بکات و بیخاته به رده ستی خوینه رانی.

کیشه و پرسیری توێژینه وه که:

کیشه ی سه ره کی ئەم توێژینه وه یه له و ململانییه قولده کورته کراوه ته وه، که تاکي کورد (پاله وانی تیکسته که) له نیوان (پاراستنی به ها مۆییه کان) و (داواکارییه کانی سیستمی گه نده لی سیاسی و ده ره به گایه تیدا) دوو چاری ده بیت. لیره دا کیشه که ته نیا له خراییی بارودۆخی ئابووریدا نییه، به لکو له و میکانیزمه دارپژراوه دایه که سیستمه که پرووبه پرووی تاکي ده کاته وه؛ به شیوه یه ک که تیدا (ویژدان) وهک کۆسپیکی سه ره کی و به ره به ستیکی نه ریئی له به رده م گه شه کردنی ماددی و کارگیریدا وینا ده کریت. لیره وه کیشه ی توێژینه وه که به چه ند پرسیاریکی جه وه هری ده وه دراوه، وهک: له تیکسته که دا، چۆن سیستمی سیاسی و ده ره به گایه تی وهک ئامیزی له مرفخستن کارده که ن؟ ئەو میکانیزمه دهروونی و زمانیا نه چین که پاله وانی تیکسته که په نایان بۆ ده بات، هه تا له رینگه یانه وه بتوانییت ویژدانی خو ی بیده نگ بکات و پرۆسه ی (نامۆبوون له خو) قه بوول بکات؟ بۆچی له تیروانینی ئه حمده موختار جافدا، له و رینگه یه دا که تیکسته که خستوو یه تییه روو، مروفبوون و سه رکه وتنی تاک وهک دوو هیللی هاوته ریب ده رده که ون که هه رگیز به یه ک ناگه ن؟ له توێژینه وه که دا هه ولی ئەوه دراوه وه لای ئەو کیشه یه بداته وه، که چۆن تیکشکان و

پارچه پارچه بوونی ویزدان، تهنیا هه له یه کی تاکه که سی نییه، به لکو دهره نجامی حه تمی سیستمیکه، که مروّف تهنیا وهک ئامراز و ئامیز ده بینیت.

وه لای گریمانه بی توژیینه وه که:

له مروّفخستن لێره دا نهک تهنیا دهرئه نجامه، به لکو مهرجی سهره کییه بۆ سهرکه وتنه مادیه کانی تاک له ناو ئه و ژینگه یه دا. نووسهر نیشانی دهدات بۆ ئه وهی تاک ببیته (که سیکی سهرکه وتوو) فه رمانه ریکی سهرکه وتوو، ده بیت سهرتا له (مروّفبوونی خوئی) دامالربیت.

ریبازی توژیینه وه که:

ئهم توژیینه وه یه له سهر بنه مای ریبازی (وه سفی شیکاری) دارپژراوه که تیدا تهنیا وه سفی رووداوه کانی نیو تیکسته که ناکریت، به لکو به وردی شیکاری بۆ مانا په نهانه کان و پیکهاته قووله کانی ده کریت. بۆ شیکردنه وهی تیکسته که و گه یشتن به ئه نجامه لیک زانستی، توژیینه وه که سوودی له ئاراسته ره خه نییه کانی (دهروونشیکاری کومه لایه تی) و (خویندنه وهی داخراو) وه رگرتوو. ههروه ها سوود له روانگه و تیروانیی (کانت) و (باندورا) وه رگیراوه، بۆ ئه وهی به شیوه یه کی باشتر چه مکه که له توژیینه وه که دا بخریته روو و روونبکریته وه و به رچا و روونییه کی باش بۆ خوینهری توژیینه وه که دهسته بهر بکات.

ئامانجی توژیینه وه که:

ئامانجی سهره کی ئهم توژیینه وه یه بریتییه له ئه نجامدانی خویندنه وه یه کی ره خه نی و فره ره هه ند بۆ دیارده ی (له مروّفخستن)، وهک چوارچووه یه کی تیوری هاوچه رخ له ناو تیکستی (مه سه له ی ویزدان) ی ئه حمده موختار جافدا، به مه به ستی روونکردنه وهی ئه و میکانیزمه پیکهاته بیانه ی (سیاسی و دهره به گییه تی)، که وهک ئامرازی دامالینی شوناس و که رامه تی مروی له تاک، کار ده که ن. هه ولدراوه و بستگه کانی دارمانی ویزدان و گورانی کاره کته ری سهره کی له (مروّفیکی خاوه ن ئیراده وه بۆ ئامیزیکی چه وسینه ر) بخاته روو، تاوه کو وهک مهرجیکی پیشوخته بۆ سهرکه وتی ماددی له ژینگه یه کی نادادپه روه رانه دا، ئه و په یوه ندیه دیالیکتیکی و حه تمیه به لمینیت که له نیوان گهنده لی دامه زراوه ی و (له مروّفخستنی خود) دا هه یه. له کوتاییدا، ئهم توژیینه وه یه ئامانجیه تی پیشه نگییه تی (ئهمده موختار جاف) له وینا کردنی تراجیدای تیکشکانی مروی و گورینی تیکستی ئه ده ی بۆ مانیفیستویه کی ره خه نی دژی سیستمه (له مروّفخه ره کان) به پیوه ره زانستییه کان هه لبسه نگینیت.

گرنگی توژیینه وه که:

گرنگی ئهم توژیینه وه یه له وه دایه که زه مینه یه ک بۆ گوشه نیگیه کی نوئی و هاوچه رخ بۆ ره خه نی ئه ده یی کوردی دهره خسینیت، به جوریک که چه مکی (له مروّفخستن) وهک کللیکی گرنگی شیکاری بۆ دهرخستنی قوولایی تیکستی (مه سه له ی ویزدان) به کار ده یینیت. بایه خی کاره که له وه دایه که بۆ یه که مچار په هه نده فه لسه فی و سایکولوژییه کانی تیکشکان و په راوێزخستنی ویزدان له ژیر فشاری دامه زراوه سیاسی و دهره به گییه تیه کاند به تیورییه جیهانییه کانه وه ده به ستیته وه؛ ئه مه ش هه م فه زایه کی نوئی له به رده م خویندنه وهی نوئی بۆ به ره مه کانی ئهمده موختار جافدا ده کاته وه، هه م که ره ستیه کی زانستی گرنگ بۆ تیگه یشتن له چو نیه تی کارکردنی میکانیزمه کانی سته م له سهر شوناس و که رامه تی مروی له ناو تیکستی ئه ده بیدا پیشکش به خوینهران و توژهران ده کات.

به شی یه که م: چه مکی له مروّفخستن له توژیینه وه کانی پیشتردا

طبيعة "نزع الإنسانية" في (مسألة الضمير أو كيف أصبحت نبيلًا) لأحمد

مختار جاف

ئەوێ تاییبەت بێت بە ناوێشانی توێژینەوێهەوێهە، لە ڕووی چەمکی (لەمروڤخستن)هەوێ، تا نووسینی ئەم توێژینەوێهە بە زمانی کوردی توێژینەوێهەکی زانستی و تەنانەت بە شیوەی وتار و نووسینی گوڤار و ڕۆژنامەیش شتیکمان چنگ نەگەوت. لەسەر ئەو بنەمایە دەتوانرێت بوترێت، لەسەر تیکستی (مەسەلە ی وێژدان) توێژینەوێهەکی ئەکادیمی لەبەر دەستدا نەبوو، کە ئەو چەمەکە لە تیکستە کەدا شیکردبێتەوێهە، هەربۆیە بە زمانی کوردی سەرچاوەیە ک نەبوو بێتە توێژینەوێهە لەپێشتری ئەم توێژینەوێهە و بتوانرێت سودی لێ ببینرێت، یاخود ئەم توێژینەوێهە بێتە زیادکراویک بۆسەر توێژینەوێهەکی پێش خۆی. بەلام بە زمانەکانی تر توێژینەوێهە زۆر لەسەر چەمکی (لەمروڤخستن) هەیه و لەبۆاری لیکۆلینەوێهە ئەدەبیدا سوودی لێبینراو. لێرەدا و بە پێی مەودای سنوورداری توێژینەوێهە، هەولداروێ چەند دانەیه کیان لێ بخرێتە ڕوو:

یه کەم: لەمروڤخستن لە زمان و بیرکردنەوێهەدا: ناوێشانی توێژینەوێهە، (کارپن ستۆلزنۆ) لە بەرگی (٦)، ژمارە (٢) ی (گوڤاری زمان و سیاسەت) دا و لە سالی (٢٠٠٨) دا، کە بۆلاوکراوێ کۆمپانیای (جۆن بێنجامینز) ه، بۆلوی کردۆتەوێهە. توێژەر لەو توێژینەوێهەدا بۆ کارکردنی خۆی پشی بە میتۆدی (میتازمانی سیمانتیکی سروشتی) - Natural Semantic Metalanguage (NSM)، بەستوو، هەروەها ڕێگە سادە کردنەوێهە دارشتنی (Reductive Paraphrase) بە کار هێناو. ئەم میتۆدە لەلایەن (ئانا وێرزبیکا) لەسەر ئەو باوەڕە دامەزرێوێ کە هەموو زمانەکانی جیهان کۆمەڵێک وشە هەبوێهەشیان هەیه (نزیکی ٦٥ وشەیه) کە زۆر سادەن و هەموو مروڤێک تێیان دەگات، وەک: (من، تو، کەسێک، شتێک، باش، خراپ، دەیهوێت، دەیکات). بە مانە دەوترێت وشە بنەرەتییه گەردوونییەکان (Primes Semantic). کارکردن بەم میتۆدە سووڕانەوێ نییه لە بازەیهکی داخراودا، واتە وشەیهکی ئالۆز بە وشەیهکی تری ئالۆز شی ناکرێتەوێهە، بەلکۆ ئەم میتۆدە وشە ئالۆزە کە پارچە پارچە دەکات بۆ کۆمەڵە رستەیهکی زۆر سادە، کە تەنیا ئەو وشە بنەرەتییهکانی (وشە بنەرەتییه گەردوونییەکان) تیدا بە کارهاتوو. بۆ نموونە ئەگەر سەیری فەرھەنگێکی ئاسایی بکەین، ئەوا لە بەرامبەر (لەمروڤخستن) دا دەنووسرێت (لێسەندنەوێ سیفەتی مروڤی) بەلام لە راستیدا ئەمە ناپرووێ. بەلام ئەم میتۆدە (NSM) چەمکی (لەمروڤخستن) بەو شیوەیه شی دەکاتەوێ: کاتیک کەسی (یه کەم)، کەسی (دووێهەم) لەمروڤ دەخات، واتە کەسی یە کەم لە میشکیدا و بیر دەکاتەوێ:

١. ئەم کەسە وەک من نییه (ئاساییکردنەوێ و سادەکردنەوێ چەمکی جیاکاری).
٢. ئەم کەسە مروڤ نییه، بەلکۆ شتێکی زۆر خراپە (ئاساییکردنەوێ و سادەکردنەوێ چەمکی بەنازەلکردن، یان بە شتکردن).
٣. چونکە ئەو مروڤ نییه، من دەتوانم هەموو شتێکی خراپی بەسەر بهێنم (ئاسایی کردنەوێ و سادەکردنەوێ و ڕەوایەتیدان بە توندوێژی).
٤. ئەگەر شتێکی خراپی بەسەر بێت، من خەمی بۆ ناخۆم (ئاسایی کردنەوێ و سادەکردنەوێ نەمانی هەستی بەزەیی).

ئامانجی توێژینەوێهە کە ئەوێهە بێسەلمینێت (لەمروڤخستن) تەنھا رەفتاریکی نامۆ و لادانیکی ئاسایی نییه، بەلکۆ رەگوریشە لە هزری ئاسایی مروڤدا هەیه. گرنگییه کەشی لەوێهە پەردە لەسەر ئەو بنیاتە زمانەوانییە لادەبات کە دەسەلاتە جیاوازهکان و شوێنکەوتەکانیان بۆ ڕەوایەتیدان بە توند و تیژی و چەوساندنەوێ تاک یاخود گروپە نەیارەکانیان بە کاری دەهێن.

طبيعة "نزع الإنسانية" في (مسألة الضمير أو كيف أصبحت نبيلاً) لأحمد

مختار جاف

- ١- به‌ئەه‌ریمە نەکردن: نیشاندانی قوربانیه‌کان وەک بوونەوهرێکی شه‌یتانی یان خاوەن ه‌ی‌زی جادوو‌ی بۆ ئەو‌ه‌ی کۆمە‌لگە لی‌یان ب‌ترس‌یت و گۆشه‌گیرکردنیان ئاسان ب‌یت.
- ٢- به‌ئاژە‌ل‌کردن: چواندنی کورده‌ فه‌یلییه‌کان به‌ می‌روو و بوونەوهری نزم بۆ ئەو‌ه‌ی کوش‌تنیان ئاسایی ب‌یت به‌‌چاو.
- ٣- به‌ئام‌ی‌کردن: مامە‌له‌کردن له‌‌گه‌‌ل (به‌‌نده‌‌ر) وه‌‌کو ئام‌ی‌رێکی ب‌ ه‌ه‌ست و سۆز ته‌نیا بۆ وه‌‌به‌‌ره‌یتان.
- ٤- س‌یرینه‌وه‌ی ب‌یر‌کردنه‌وه‌ و یاده‌وه‌ری: به‌‌ه‌و‌ی زیندانی تاکه‌که‌سی و ئە‌ش‌که‌نجه‌ی در‌ێ‌خایه‌نه‌وه‌، کاره‌که‌ته‌ره‌که‌ توانای تی‌گه‌یه‌شتن له‌ چه‌مکه‌ ژیا‌ریه‌کان و ه‌ه‌سته‌ مرۆ‌په‌یه‌کانی لی ده‌سه‌ن‌ر‌یت‌ه‌وه‌.
- به‌‌گشتی تو‌ی‌ژینه‌وه‌که‌ گه‌یه‌شتۆته‌ ئه‌و باوه‌‌ره‌ی که‌ پرۆسه‌ی له‌‌مرۆ‌ف‌خ‌ستنی که‌سی‌تی، له‌‌ رۆ‌مانه‌ که‌دا تی‌کش‌ک‌اندنی که‌سی‌تی قوربانیه‌یه‌که‌ خ‌یرات‌ر ده‌کات و ده‌یکاته‌ سو‌ژه‌یه‌کی له‌‌ب‌یر‌ک‌راو.
- ئه‌‌گه‌‌رچی ئه‌‌م تو‌ی‌ژینه‌وه‌یه‌ له‌‌رووی ناو‌نیشان و که‌ره‌سته‌وه‌ نو‌ی‌یه‌ و تی‌و‌رێ‌کی گون‌ج‌اوی بۆ ش‌یک‌رنه‌وه‌ی که‌ره‌سته‌که‌ی به‌‌کاره‌یت‌ناوه‌، ه‌ه‌روه‌ها ئه‌‌گه‌‌رچی ش‌یک‌ردنه‌وه‌یه‌کی ر‌یک و پ‌یک و جوانی بۆ رۆ‌مانه‌که‌ کردووه‌، به‌‌لام ه‌ه‌ند‌یک که‌مو‌ک‌وریشی ه‌ه‌یه‌، وه‌‌ک:
- ته‌‌موم‌ژ له‌‌ نی‌وان (ده‌‌روون‌ناسی) و (ده‌‌روون‌ش‌یک‌اری): له‌‌ ناو‌نیشانه‌ ئینگلی‌زیه‌ که‌دا وش‌ه‌ی (Psychoanalytical) به‌‌کارهاتووه‌، که‌ ئاماژه‌یه‌ بۆ (ده‌‌روون‌ش‌یک‌اری) وه‌‌ک قوتا‌بخانه‌ی (فرۆ‌ید) و (لا‌کان)، به‌‌لام ناوه‌‌رۆ‌کی تو‌ی‌ژینه‌وه‌که‌ زیات‌ر (ده‌‌روون‌ناسی کۆمه‌‌لایه‌تی) -یه‌ (Social Psychology). ئه‌‌م دوو زاراوه‌یه‌ جیاوازی زۆ‌ریان ه‌ه‌یه‌. ئه‌‌گه‌‌ر تو‌ی‌ژه‌ر به‌‌ راستی بی‌ویسته‌با ده‌‌روون‌ش‌یک‌اری ب‌کات، ده‌‌بوو زیات‌ر ب‌چ‌یت‌ه‌ ناو‌ناخی کاره‌که‌ته‌ره‌که‌ و گ‌ری ده‌‌روونیه‌یه‌کانی سه‌‌رده‌می مندالی به‌‌ی‌تی تی‌و‌ره‌کانی فرۆ‌ید یان یونگ ش‌یک‌اری ب‌کات.
- که‌می لایه‌نی (به‌‌ره‌ه‌ستی): تو‌ی‌ژینه‌وه‌که‌ زۆ‌ر جه‌ختی کردووه‌ته‌ سه‌‌ر ئە‌‌وه‌ی که‌ چۆن ر‌ژیمی به‌‌عس (به‌‌نده‌‌ر)ی تی‌کش‌ک‌اندووه‌ و کۆده‌‌ مرۆ‌په‌یه‌کانی لی سه‌‌ندووه‌ته‌وه‌. به‌‌لام له‌‌هه‌مان‌کات‌دا ده‌‌بوو ئاماژه‌ی به‌‌وه‌ کرد‌با که‌ ئایا (به‌‌نده‌‌ر) وه‌‌ک مرۆ‌ف چۆن له‌‌ ر‌ی‌گه‌ی ه‌ونه‌ر یان خه‌‌یا‌له‌‌وه‌ هه‌‌و‌لی داوه‌ که‌می‌ک له‌‌ مرۆ‌فایه‌تی خ‌وی ب‌پار‌ت‌ز‌یت؟ واته‌ تو‌ی‌ژینه‌وه‌که‌ (به‌‌نده‌‌ر)ی ته‌‌نها وه‌‌ک (قوربانیه‌یه‌کی ره‌‌ها) نیشان داوه‌.
- پشت‌به‌‌ستن به‌‌ وه‌‌رگ‌یران: رۆ‌مانه‌که‌ به‌‌ کوردی نو‌وس‌راوه‌، به‌‌لام تو‌ی‌ژینه‌وه‌که‌ به‌‌ زمانی فارسیه‌. لی‌ره‌‌دا مه‌‌ترسی ئه‌‌وه‌ ه‌ه‌یه‌ که‌ ه‌ه‌ند‌یک له‌‌ ورده‌‌کاریه‌ زمانه‌وانیه‌کانی به‌‌ختیار عه‌‌لی له‌‌ کاتی وه‌‌رگ‌یران‌دا بۆ فارسی و پ‌اشان ش‌یک‌ردنه‌وه‌یان، ورد‌یتی پ‌ه‌یام و چ‌یزێ راسته‌‌قینه‌ی خ‌ویان له‌‌ ده‌‌ست دا‌ب‌یت. با‌ش‌تر ده‌‌بوو تو‌ی‌ژه‌ر ئاماژه‌ی به‌‌وه‌ کرد‌با که‌ چه‌‌نده سوودی له‌‌ تی‌ک‌سته‌ ره‌‌سه‌نه‌ کوردیه‌یه‌که‌ وه‌‌رگ‌رتووه‌.

به‌‌شی دووهم: زه‌‌مینه‌ساز‌ی تی‌و‌ری

له‌‌مرۆ‌ف‌خ‌ستن وه‌‌ک ده‌‌سته‌‌واژه‌ و زاراوه‌یه‌کی لی‌ک‌دراو، له‌‌ رووی زمانه‌وانی و چه‌‌م‌ک‌سازیه‌وه‌ بارستاییه‌یه‌کی واتایی قو‌لی ه‌ه‌یه‌. کاتیک ده‌‌ل‌یین (له‌‌مرۆ‌ف‌خ‌ستن) واته‌‌ ده‌‌ر‌کردنی که‌سی‌ک یان کۆمه‌‌ل‌ئ‌یک له‌‌و خانه‌ و پ‌ی‌گه‌یه‌ی پ‌ی‌ ده‌‌وتر‌یت (مرۆ‌فایه‌تی). ئه‌‌م چه‌‌م‌که‌ له‌‌‌گه‌‌ل چه‌‌م‌کی (Dehumanization) له‌‌ زمانی ئینگلی‌زیدا، (نزع الإنسانية) له‌‌ زمانی عه‌‌ره‌‌بیدا (انسان زدایی) له‌‌ زمانی فارسی‌دا هاوتایه‌. واتا ئاش‌ک‌را و په‌‌نه‌انه‌کانی بریت‌ین له‌‌ ئە‌‌ش‌که‌‌نجه‌‌دان و ش‌ی‌واندنی

جستهی مروف له پرووی فیزیکییه وه تا ئه و رادهیهی وه ک مروف دهرنه که ویت. ههروهه له پرووی سایکولوجیییه وه به واتای دامالینی هه موو ئه و ماف و تایبه تمه نندیانهی که که سایه تی مروف پیکده هیئن وه ک: شکو، ئازادی، بیرکردنه وه... هتد. به و جوړه ئه م زاراویه باس له پروسه یه ک ده کات که تیدا (به رکاز: ئه و که سه ی له مروف ده خریت) پله که ی له ئاستی مروفیه وه داده به زینریت بو ئاستی ئاژهل یان شتومه ک.

له زمانی کوردیدا له کاتی دهریری زاراو که دا جه ختی سه ره کی له سه ر برکه ی کو تاییه (تن)، که ئه مه ش دهریده خات زاراو که وه ک یه که یه کی سه ره به خو ی ناو مامه له ی له گهل ده کریت. ههروهه پیتته بیده نگه کانی (خ، س، ت) له کو تای و شه که دا جوړیک له (گرژی) دروست ده کهن، که له گهل واتای له مروف خستندا (که کرده یه کی توندوتیژانه یه) گونجاوه. زاراو که له ئه نجامی تیکه لبوونی (ئامراز + ناو + چاوگ) دروست بووه. واته ئه گهر وردتر سه یری پیکهاته ی موفیمه کان و شیوازی دروستبوونی زاراو که بکه ین، ئه و به و شیوه یه یه:

١- موفیمی ئازاد

١-١ (مروف): ناویکی بنه رته یه.

١-٢ (خستن): چاوگیکی بنه رته یه.

٢- موفیمی به ستراو:

١-٢ (له): لیره دا وه ک پیشگریکی جیگورپی رول ده بینیت.

٣- پروسه ی دارپشتن: ئه م زاراویه له ریگه ی (پروسه ی لیکدانی که رهسته کان) وه دروست بووه و به و جوړه شیوه ی خو ی وه رگرتووه: [ئامراز + ناو + چاوگ = ناوی کرداری لیکدراو]. به و جوړه وشه که (ناو) به لام له (کردار) وه وه رگراوه. تایبه تمه نندی چاوگی تیدایه، واته هه م وه ک ناو رول ده بینیت (ده بیتته بکه ر یان به رکاز) و هه م وه ک کردار (ئامازه به پرووداویک) ده کات.

ئه گهر له ئاستی رسته دا سه یری رولی زاراو که بکه ین؛ ده بینین ئه م زاراویه له بنه رته دا کورتکراوه ی رسته یه که: (که سیکی) + (که سیکی تر) + له مروف ده خات. له ئاستی رسته سازیدا، کاتیک ده بیتته (له مروف خستن)، بکه ره که ده سرتته وه و کرداره که و به رکاره که ده بنه یه ک یه که ی واتای. چونکه چاوگی (خستن) چاوگیکی تیپه ره، که واته (له مروف خستن) هه میشه پیویستی به به رکاریکی شاراو هه یه. واته ناکریت ئه م کرداره روو بدات ئه گهر (که سیکی) نه بیت که تاقی بکاته وه.

هه رچی رولی زاراو که یشه له رسته دا ئه و:

• ده توانیت ببیتته بکه ر: (له مروف خستن کاریکی قیزه ونه).

• ده توانیت ببیتته به رکاز: (داگیرکه ر سیاسه تی له مروف خستن په یره و

ده کات).

٤. پیکهاته ی واتای زاراو که له سه ر بنه مای (په یه نندی دژواتا) دروست بووه. مروف وه ک لوتکه ی بوون، له به رامبه ردا (خستن) وه ک نزمکردنه وه. ههروهه لیره دا (خستن) به واتای فیزیکی (کهوتنی شتیک له سه ر زهوی) به کارنه هاتووه، به لکو خوازه یه که بو (دابه زینی پله ی ئه خلاقی و بوونگه رای مروفیک یاخود کوومه له مروفیک و گهل و نه ته وه یه ک). له پرووی واتاو ئه م زاراویه باس له گوړینی (جه وه ره) ده کات. له ئاستی سیمانتیکیدا، مروف خواوه نی کوومه لیک سیفه تی جه وه ره یه [ئاوه زمه ند، +خواه ن شکو، +ئازاد]. پروسه ی (له مروف خستن) واته سرینه وه ی ئه م نیشانه ئه رینیانه و گوړینیان بو نیشانه ی نه رینی؛ واته [ئاوه زمه ند، -شکو، -

طبيعة "نزع الإنسانية" في (مسألة الضمير أو كيف أصبحت نبيلًا) لأحمد

مختار جاف

نأزاد]. لیرهدا مروؤف له خانهی (کهس) دهردهچیت و دهچیتته خانهی (شت) یان (ناژهل)هوه. بهو جوړه ئەم زاراوهیه لهناو کایهیه کی واتاییدا جیگیر دهبیت، که به زاراوهکانی وهک (کوئلیایهتی، چهوساندنهوه، ئەشکهنجه، رهگهزهرستی، بهکهمزانی...هتد) دهوره دراوه.

کاتیک زاراوهی (له مروؤفخستن) بهکاردههینین، پئیش گریمانهیه کی پراگماتیکی له پشته، ئەویش ئەوهیه که (هه موو کهسیک مافی ههیه وهک مروؤف مامه لهی له گهلدا بکریت). ئە گهر ئەم باوهره پئشوختهیه له کوومه لگه دا نه بیت، زاراوه که هیچ هیزکی پراگماتیکی نابیت. له بهرتهوه پراگماتیکی ئەم زاراوهیه په یوه سته به هاوسهنگی هیزهوه. (له مروؤفخستن) زوړیه جار له لایه ن لایه نی (خاوهن هیز) هوه بهرامبه ر لایه نی (بیهیز) ئەنجام دهریت. بویه له کاتی بیستی زاراوه کهدا، میشی وهرگر راسته وخو وینهی (سته مکار) و (سته ملیکراو) دهبینیت.

کهواته له ئاستی سیمانتیکدا زاراوه که ئامازه بهوه دهکات که له ناو زماندا چۆن (مروؤف) دهبیتته (نامروؤف). له بهرامبه ردا له ئاستی پراگماتیکدا زاراوه که لیکوئینهوه لهوه دهکات که چۆن زمان وهک (چه کیک) به کاردیت بو ناساندنی ستهم و گورینی رای گشتی. کهواته دهتوانین بلین که له رووی سیمانتیکیه وه باس له (نه مان یان سرینه وهی ناسنامه) دهکات، بهلام له رووی پراگماتیکیه وه (بانگه شهیه کی ئەخلاق و دهروونی و کوومه لایه تی) به بو گپراوهیه وهی ئەو ناسنامهیه کی که زهوت کراوه.

هه رچی له رووی چه مکیشه وهیه، ئەوا (له مروؤفخستن) پرۆسهیه کی دهروونی و کوومه لایه تییه و تییدا (ئهو/ئهوان)ی تر که متر له مروؤف ته ماشا ده کریت/ده کرین. ئەم هه لوئسته زوړجار ره تکرده وهی تاکایه تی و کهرامه ت و شکوی تاک له خووی ده گریت. بریتییه له زهوتکردنی تایبه تمه ندی تییه مروویه کان که مروؤفی پ دهناسریتته وه و بجووکرده وه یان بو ئاستی ئازهل و به که ره سته کردنیان. ئەمهش به ئامانج و پاساودانی خراپه ی تاک بهرامبه ر به ئەوانی تر ده گیرتته بهر. زوړجار له مروؤفخستن هه لوئستیکه، که تاک یاخود کوومه لایکی دیاریکراو بهرامبه ر به تاک یاخود کوومه لایکی تری دیاریکراوی تر ده یگرته بهر. (Steinzinger, 2021, p. 98). ئەم پرۆسهیه به عه قلانیکردنی ستهم و خراپه یاخود سیسته می نایه کسان و جیاکارییه و ئامانج لی پشتگوئخستنی ئەو کووده ئەخلاقیه نیه، که تاک یاخود کوومه لایکی دیاریکراوی پ دهناسریتته وه. له بهرتهوه له مروؤفخستن پرۆسهیه که له سه ر ئاستی تاک یاخود کوومه ل و دامه زاراوه کاند بوونی هه یه و به شیکه له پروباگهنده و ململانی پئشوخته.

بهو شیوهیه دهتوانین بلین له مروؤفخستن بریتییه له نکولیکردن له تایبه تمه ندی تییه کی تهواوی مروؤفبوون له کهسانی تردا، له گهل ئەو ئازار و خراپه یه کی لی ده که ویتته وه. واته به شیوهیه ک مامه له کردنه له گهل مروؤف که تییدا ره چاوی تایبه تمه ندی تی و بارودوخی دهروونی کهسانی تر ناکریت. لهو تیگه یشتنه ی سه ره وهدا هه ر هه لوئستیک یاخود کرده وهیه ک که مروؤف به (که متر له مروؤف) ته ماشا بکات، ئەوا بوخووی له مروؤفخستنه. (Eng, 2025, p. 3).

دیارده ی له مروؤفخستن له بو شاییدا دروست نه بووه، به لکو پرسیکی میژوویه و به قولی ره گوریشه ی له جیاوازی بیرکردنه وهی سیاسی و ئاینی و کوومه لایه تی و کولتوو ری دایه. (بروانه: Keith & Keith, 2013: p. 54-55). ئەم بابته له گهل ئەوهی بو ئەدهب پرسیکی گرنگه، ههروه ها ره هه ندیکی قولی فه لسه فی و ئەخلاقیشی هه یه. فه یله سوفیکی وه کو (ئیمانوئل کانت) له سه ر به های ناوه کی مروؤف جه خت ده کاته وه و پئیوايه "مامه له کردن له گهل کهسیک وه کو ئامرازیک بو ئامانجیک، نه ک وه کو ئامانج له خویدا پئشیلکردنی کهرامه تی مروؤفه". (بروانه: Kant, 2002: P 52-53).

له مروفخستنی تاکه کان که مکردنه وه یانه بۆ ئاستی ته نه شتیک یاخود ئامرازیک، واته مامه له کردن له گه ل تاکه کان وه ک "ئامرازیک بۆ ئامانجیک" ئه وهیه که بۆ مه بهستی خۆت به کاریان بهینیت، به پشتگوێخستنی ئازادی و ئارهزوو و تایبهتمه ندییه مرويیه که یان. ئه مه ش پیشیلکردنی که رامه تی ئه وانه، چونکه بۆ ئۆبژهیه ک یان که رهستهیه ک کورتیان ده که یته وه، نه ک وه ک بوونیکی عقلانی و سه ره به خۆ و خاوه ن ئامانج و به های خویان بیانناسیت و ته ماشایان بکه یت.

ئهم روانینه ی کانت له چوارچیه ی چه مکیکی ئه خلاقى ئه ودا به رتسک ده بیته وه، که به "imperative categorical-پابه ندبوونی ره ها" ناو ده بریت. واته پابه ندبوونیکی ئه خلاقى بیه مرجه، که بکه ری ئه خلاقى پیه ی پابه نده و وابه سته ی مه یل و خواست یاخود ئامانجیکى تایبه تی تاکایه تی نییه. کانت ئهم چه مکه به فه رمان یاخود یاسای ئه خلاقى پیناسه ده کات، که ده بیت هه موو مروفه کان به ی گویدا نه ئارهزووه کان یان بارودوخی تایبه تی که سی، وه ک بنه مایه کی ئه خلاقى بنجی په ی ره ی لی بکه ن. (بروانه: 35-36: p. 35-36 & Beyleveld, 2020: p. 35-36 & Düwell).

به لام ئه و پابه ندبوونه ره هایه ی که کانت داوای ده کات، تاک ناباته وه نیو باز نه ی پیشدا وه رییه کان و نایکات به به شیکى دانه براو له روانینی کولتووری، ملکه چی هه ست و با وه ره خودییه کان یان ناکات، به لکو به بروای کانت مروف پیه یستی به ریازیکی ئه خلاقى بابه تیانه تر هیه، که هه موو مروفه عه قلمه نده کان له سه ری ریک بکه ون، واته تاک بهر له وه ی به ئه نجامدانی کاریک هه لستیت و هه لویستیک بگرتیه بهر، پیه یسته گشتگیریتی کردار و ده رته نجامه کان له به رچاو بگرت. له گه ل ئه وه شدا ده بیت ئه وه مان له به رچاو بیت، که "پابه ندبوونه ئه خلاقیه کان بۆ هه موو مروفه کان وه ک یه کن و زانیی ئه وه ی، که ئهم پابه ندبوونا نه چی به داوای خویدا ده هینیت، به دۆزینه وه ی یاساکانی ره فتار، که له گه ل ئه قل دزایه تییه نییه، ده گاته ئه و ده رته نجامه ئه خلاقیه ی، که ره زامه ندی گشتیان هیه. ". (أحمد، ۲۰۲۳: لا ۱۷۳). کانت له ریگه ی جه ختکردنه وه له عه قل بۆ پیدانی یاسای ئه خلاقى به خۆمان، پیه نیاری ئه وه ی کرد نابیت کرداریک یاخود یستیک و هه لویستیکمان هه بیت، مه گه ر (ماکسیم) ئه و راستییه ی من بانگه شه ی بۆ ده که م بیته یاسایه کی گشتگیرتر. (MacIntyre, 2007: p. 42).

لیره دا پرسیاره که ئه وه یه ئایا چۆن ده توانین له مروفخستن وه کو خراپه ته ماشا بکه یین؟ به تیروانیکی (باومستهر) زهمینه سازیی بۆ وه لامی ئه و پرسیاره ده که یین، ئه و پیه ی وایه پالنه ره کانی خراپه بریتین له ئارهزووی ساده بۆ ده سته که وتی مادی، خۆپه رستی هه ره شه ئامیز، خه یال واته چۆنییه تی بیرکردنه وه و گرتنه به ری پیلان و پیشبینیکردنی جیاواز که ده بیته مایه ی زیان بۆ ئه وانیت، هه ولدان بۆ تیرکردنی چیژی سادیستی. (Baumeister, 1997: p 376-378).

له سه ر بنه مای ئه و تیگه یشتنه، ده توانین بکه یین به وه ی که له مروفخستن دیارده یه کی فره واتایه و بۆ ئه وه ی بتوانین به باشی بیناسینه وه، ئه و پیه یسته بۆ تیروانیی (کۆرن) بکه ریینه وه، که به سی ره هه ندی وه ک: به ئامیزکردن، به درنه ندن، وه ک شت ته ماشا کردن واتای (له مروفخستن) له قالب ده دات. (بروانه: 5-7: p. 5-7 Stollznaw).

مه به ست له به ئامیزکردنی مروف ئه وه یه، که مروف وه ک پارچه ی ئامیزیک یان وه ک مه کینه یه ک سه یر ده کریت. له بارودوخیکی وادا مروف ده بیت هه ره سته یه ک و ته نیا کاریکی دیاریکراو و دووباره بووه ئه نجام ده دات، به ی ئه وه ی ویست و هه ست و داهینانی خوی

طبيعة "نزع الإنسانية" في (مسألة الضمير أو كيف أصبحت نبيلًا) لأحمد

مختار جاف

تبادا به کار بهینیت. کاتیکیش سیفاته مرویه کانی (وهکو: ههست، ئاوهر، ئازادی، کهرامهت و جیاوازی تاکه کهسی) له مرووف وهرده گیریتتهوه و وهک شت یاخود ئامراژیک مامهلهی له گه لدا ده کریت، ئیتر پرۆسهی له مرووفخستن دهستی پیکردوه. بۆ نموونه کاتیک سیستمیکی ئابووری یان سیاسی و کۆمه لایهتی ته نیا وهک (هیژی کار) یان (ژمارهیه کی نیو داتاگان) ته ماشای مرووف دهکات، لێره دا ئیتر بنیاتی مرووفی ئه وه کهسه هه ئوه شاهه ته وه و له نیوچووه. کاتیک کاریکی میکانیکی و دووباره ده خریتته ئه ستۆی مرووف، به شیوهیه ک میشک و ههست و خواستی بۆ داهینان په کبخات، ئیتر ئه وه مرووفه به خووی و جیهانیش (نامۆ) ده بیت و وهک پاشکۆی سیستمه که کار دهکات.

به درنده کردنی مرووف کرۆک و ناوکی پرۆسهی (له مرووفخستن) له، به شیوهیه ک دهتوانین به روونی ببینین که له مرووفخستن هۆکاره و به درنده کردنی مرووف ئه نجامه کهیه تی. کاتیک مرووف له به هاکانی (کهرامهت، ماف، ههست و ئاوهر) داده ما ئریت، ئیتر وهک ئاژهل و میروو یاخود شهیتان ته ماشا ده کریت. دواتر کاتیک مرووف له مرووفبوونی خووی خرا، ئیتر مامه لهیه کی ئه خلاق له گه لدا ناکریت. ئا لێره دا به درنده کردن دوو دیوی ههیه، یان قوریانییه که وهک ئاژهلێک مامه لهی له گه لدا ده کریت. یان جه لاداکه ده بیتته درندهیه ک، چونکه ههچ ههست و سۆز و به زهیهیه ک (ویژدان) ی به رامبه ر به وه مرووفه ی که له مرووفخراوه، نامینیت.

ئه وهی وا دهکات پرۆسهی له مرووفخستن ره هه ندیکی فه لسه فی و مه عریفی قول وهر بگریت، ئه وهیه که ده چیتته قوناغیکه وه، که ئیتر مرووف ته نیا وه کو شت و کالā مامه لهی له گه لدا بکریت. چونکه که کهسیک وه کو شت مامه لهی له گه لدا کرا ئیتر ناتوانیت بریار له سه ر خووی بدات. ئه گه ر هاتوو به های نه ما وه ک هه ر ئامپریک، که کرین و فروشتنی پیوه بکریت و فری بدریت. لێره دا به های مرووفه که به پی (سووده که ی) دیاری ده کریت، نه ک به و پییه ی که ئه و (مرووف) له کو تایشدا مادام وه کو شت مامه لهی له گه لدا کراوه، ئیتر هاوسۆزی بۆ ئازاره کانی نامینیت. ئه مه ییش ناوکه مه عریفی و فه لسه فییه که ی پرۆسه ی له مرووفخستنه.

که واته به گشتی بۆ له قالدانی واتا و چه مکی له مرووفخستن، پیویسته ره گوری شه ی دیارده که ببینین و له گه ل هه ندیک دیارده ی تری وه کو (سوکیه تی) یاخود (رقلیبوونه وه) جیا بکریتته وه. چونکه له مرووفخستن پرۆسه یه که مرووف تیدا که متر له مرووف ته ماشا ده کریت، نه ک ئه وهی که له جه وه ره دا نکولی له مرووفبوونی بکریت. هه میشه به رامبه ر هه موو گروپیک روونادات، به لکو په یوه سه ته به بارودۆخی وه کو (هه ره شه) یاخود ململانی نیوان تاک و گروپه کان بۆ مانه وه و به رده وای. دیارده که ته نیا پرۆسه یه کی زمانی نییه (بۆ نموونه به لایه نه نه رینییه کهیدا کهسیک وه کو ئاژهل وه سف بکریت. چونکه چواندنی کهسیک به شیر بۆ زه فکردنه وهی ئازایه تی و بویرییه له کهسه که دا، له تیگه یشتنی گشتیدا ئه وه له مرووفخستن نییه)، به لکو پرۆسه یه کی ده روونی قولتیه. هه روه ها ئه وهی کهسیک خو ش نه ویت، جیاوازه له وهی سیفه تی مرووفی لی دابمالیت، بۆ نموونه ئه گه ر کهسیک به پیوه فا بزانیته، ئه وا ده چیتته خانه ی (سوکیه تییه وه)، به لام ئه گه ر وه کو شت مامه لهت له گه لدا کرد و ههست و بیرکردنه و هت لی سهنده وه، ئه وه پرۆسه که له مرووفخستنه. له مرووفخستن ته نیا هۆکاری تاوان نییه، به لکو هه ندیک جار ده کریتته پاساو بۆ ئه و تاوانانه ی که پیشتی ئه نجامدراون. (بروانه: Vaes et al, 2020).

به شی سییه م: شیکردنه وهی چه مکی له مرووفخستن له مه سه له ی ویژداندا

بۆ ئەوەی بە شیوەیەکی گشتی لە (مەسەلەی ویژدان) تێبگەین، ئەوا دەبێت ئەو بنەمایە میبۆدی دەروونشیکاری کۆمەلایەتی وەرگیرین، کە تێیدا رەخنەگر و خۆنەر ناچار دەکات بۆ تێگەیشتن لە تیکستی، ئەوا پێویستە لە گەڵ کۆنەستی تاکدا، بۆ کۆنەستی کۆمەلایەتیش بگەرێتەوه، کە لە ڕێگەی کولتور، ئاین، پەرەردە و سیستمی سیاسییەوه دادەڕێژرێتەوه یاخود لەقالب دەدرێت. ئەم میتۆدە یارمەتی رەخنەگر و خۆنەر دەدات بۆ ئەوەی لەو ڕێگەیەوه سەیری ئەو برینانە بکات، کە لە ناواخی کۆمەلگەدا شارداروانەتەوه. (ئەحمەد مختار جاف) وەکو ئەوەی کە خۆی لە ناوی سیاسەتدا (وەک قایمقام و ئەندام پارلەمان) ئامادەیی هەبووه، روانگەییەکی ناوەکی بۆ گەندەلی و دارمانە ئەخلاقیەکانی سیستمی ئیداری بە گشتی و ئەو قوناغە بە تایبەتی هەبووه. چیرۆکی تیکستە کە رەنگدانەوهی ئەو قوناغەییە کە تێیدا لەبەر بەرژەوندی بەرەوامی و مانەوه (ویژدان) دەکرێتە قوربانی.

لە ڕووی دەروونشیکاری کۆمەلایەتیەوه گەڕانێکی بەرەوپێشچوونی ڕووداوەکانی ئەم تیکستە، گۆرانێکی پلە بە پلە کاراکتەری سەرەکییە. چیرۆکی ئەم تیکستە لە زمانی کەسی یە کەمی تاکەوه دەگێڕدێتەوه، ئەمەش وا دەکات خۆنەر هەست بە نزیکاییەکی تەواو لە پالەوانە کەوه بکات و لە گۆرانکارییە دەروونیەکانی تی بگات. پالەوانی چیرۆکە کە (زۆراب ئەفەندی) وەکو مندائیکی هەژار و هەتیو {کە ئەمە گرێیەکی دەروونی قوناغی مندائی پالەوانە کەیه، بۆ ئەوەی لە هەژاری ڕزگاری ببێت، دەچێتە بازاری کارەوه و فیڕی درۆ و فیڵ دەبێت} دەست پێ دەکات، کە ویژدانێکی بێگەردی هەیه و بەرەوام لەبارە (حەلال) و (حەرام)ەوه پرسیار دەکات. بەلام ژینگەی دەرووبەری (وەستا، بازگان، دەرەبەگ و فەرمانبەر) بارودۆخیکی بۆ دروست دەکەن، کە لە مەوقیەکی باشەوه بیگۆرن بۆ مەوقیەکی فیلباز و بیویژدان و گەندەل (بروانە: لا ٣٦). ئەمە قوناغی دووهمی لە مەوقەخستنی پالەوانی چیرۆکە کەیه، لەلایەن وەستا و دواتر لە پۆلیسخانەدا سوکایەتی پێ دەکرێت، لێرەدا گرێ هەستی قوربانیبوون و بێدەسەلاتی دروست دەبێت، بۆ ئەوەی لەو گرێیە ڕزگاری ببێت، دەبێتە سەمەکار {واتە نووسەری تیکستە کە دەری دەخات کە ژینگە کاریگەری بە سەر تاک و بەرەوپێشچوونە ئەخلاقیەکانییەوه هەیه و ئەو باوەرە لە بیرکردنەوهی پالەوانی سەرەکییدا دەچێنێت، کە "واسیتهی تەرەقی ئەم زەمانە، ناراستی و نهخویندەواری و ساحیب پارەییە...". (لا ٣٦). لە کۆمەلگە یاخود بارودۆخیکی وادا، مەوقە دەبێتە کالاً {ئەمە قوناغی سییەمی گۆرانی کەسی پالەوانە کەیه، چونکە زۆراب ئەفەندی ئیتر لەم قوناغەدا هەموو شتێک بە پارە دەپێوێت و تەنانەت مەوقەکانیش وەکو سەرچاوەی باج و سەرمانە دەبینێت}.

نووسەر لە ڕێگەی کاراکتەری جیاوازهوه رەخنە لە ڕووکەشگەرای ئاین دەگرێت. هەروەها باس خراپەیی جەهل و نهزانی دەکات و مەکتەب و زانست بە پێویستی هۆشیاری تاک دەزانێت. هەربۆیە لە تیکستە کەدا ڕووکەشگەرای ئاین و جەهل و نهزانی، دوو میکانیزمی دیاری پێوەستی لە مەوقەخستنی. لە کۆتایی چیرۆکە کەدا کاراکتەرگەلی ڕووبریککاری نیو تیکستە کە ئەو مندالانەن کە نوێنەری ئەوەیەکی نوێن، کە پێیان وایە دەبێت لە ڕێگەی زانی و زانستەوه ڕووبەرووی ئەو بیویژدانییە ببنەوه کە باو و باپیرانیان تێیدا نەقۆم بوون.

لە (مەسەلەی ویژدان)دا شیکردنەوهی چەمکی لە مەوقەخستنی پێویستی بە وردبوونەوهیە لەو پەیهوندییە ئالۆزی کە لە نیوان (سیستمی کۆمەلایەتی) و (پێکەتەیی دەروونی) تاکدا هەیه. لە روانگەی دەروونشیکاری کۆمەلایەتیەوه، ئەم تیکستە تەنیا باسی گەندەلی ناکات، بەلکو دەیهوێت باس لە پێوەستی کە بەئازار بکات کە تێیدا مەوقە تاییبەتمەندییە مەوقەییەکانی (سۆز و

طبيعة "نزع الإنسانية" في (مسألة الضمير أو كيف أصبحت نبيلًا) لأحمد

مختار جاف

بهزهي، دادپهروهري، رهسه نايه تي و سه ره به خوئي له ده ست ده دات و له نيو سيستم يكي خراپه كاردا ده بئته ئامراز.

هه ره له سه ره تاي چيروكه كه وه، (پاله واني سه ره كي) وهك مروفيكي په راويزخراو ده رده كه وئيت. له روانگه ي ره خنه ي ده روونشيكاري كوومه لايه تيبه وه، (هه ژاري) و (هه تيوي) سه ره تايترين هه نگاوه كانن بو ئه وه ي كوومه لگه وهك (كه ره سته) سه يري مروف بكات نهك وه كو بكه ريكي ئه خلاقي هوشمه ند و خاوه ن به هاي سوزداري. "...ئيتير بيكه س و بيده رتاه تان مابوومه وه به ديار دا يكيكي هه ژاره وه كه به هه زار مه شه ققه ت و كوله مه رگي، ناني هه رزن و به رماوه ي گه و ره مالان و هيندي دانه وئله ي پهيدا ئه كرد هه ر بو ئه وه ي مني هه تيوي بگه يه ني له مه كته بدا..." (١٥٨). له سه رته ت و ده ستپيكي چيروكه كه دا ده ربينه كاني (ناني هه رزن) و (به رماوه) پاله واني چيروكه كه ده كه نه مروفيكي بايولوجي رووت، نهك وهك ئه وه ي وه كو مروفيكي خاوه ن ئيراده و ميژوو ته ماشا بكرئيت. لي ره دا پاله واني چيروكه كه خوديكي خاوه ن كه رامه ت نيبه و ئه ركي ئه و ئه وه يه ته نيا له بهر مانه وه هه موو شتيك بكات. هه ربويه ناني هه رزن و به رماوه، دوو هيما ن كه ئامازه به يه كه مين زه بري ده رووني پاله وانه كه ده كه ن. كاتيكيش مروفيك ناچار ده كرئيت وه كو ئاژه ليكي مالي ته نيا به پاشماوه ي خوراك بژيبه ت، ورده ورده هه ستي مروقبووني تيدا ده مرئيت و جيهان وه كو دارستانيك ده بينئيت و ئه و باوه رهي تيدا درووست ده بئيت، مانه وه بو به هيزه كانه و ته نيا ئه وان مافي ژيانيان هه يه.

ده سته واژه ي "به رماوه" ته نيا ئامازه يه ك نيبه بو خواردن، به لكو ئامازه يه بو (ناسنامه ي له ده سته چوو) ي پاله وانه كه. خواردني پاشماوه ي كه سيكي تر، واته (بووني تو) به زياده ي كه سيكي تره وه وابه سته يه. هه ربويه "گه و ره مال" به ته نيا ئامازه نيبه بو شوئن، به لكو هيمايه بو سه نته ري ده سه لات و "هه رزن" يش ده بئته هيماي په راويزخستن. ئه گه ر قولتر بينه وه؛ ده سته واژه كاني (به رماوه) و (هه رزن) كليلي تيگه يشته نه له سروشتي (له مروفخستن) له چوارچيوه ي په يوه ندي نيوان (سه نته ر/چه ق) و (په راويز) دا. خواردني به رماوه ته نيا پر كردني گه ده نيبه، به لكو قه بو لكردي ژي ره ده سته يه. ناني هه رزن وه كو هيمايه كي ماددي بو چينه نزمه كان نيشان ده درئيت. به برواي (بيير بي ردو) هه ژاري ته نيا نه بووني سه رمايه ي ماددي نيبه، به لكو سيستم يكي ره فتاريه به كه له جه سته و بووني مروفا جيگر ده بئيت. (Bourdieu, 2010, p. 170-175) واته پاله وانه كه له ريگه ي خواردني به رماوه وه فير ده كرئيت، كه ئه و زياده يه و بوونه كه ي په يوه سته به به زه ي چينيكي بالاوه. ئه مه سه ره تاي (ناموبوون) ي ماركسيه؛ مروف له به ره مه ي خو ي و له ناسنامه ي خو ي جيا ده كرئته وه.

ناموبوون له لاي (ماركس) ئه و پرؤسه يه به كه تييدا (كار) له كرده يه كي مروفي ئازاد و داهينه رانه وه بو هيژيكي نامو و سه پيئراو ده گوړئيت، كه به سه ر كرئيكاردا زال ده بئيت. له سيستم يكي چه وسينه ردا (كرئيكار) چه نده زياتر به ره مه به يئيت، هينده زياتر جه وه هري خو ي له ده ست ده دات، چونكه له لايه ن خاوه ن كار وه به ره مه ي ره نجه كه ي لي زه وت ده كرئيت و ده كرئته وه به سه رمايه يه ك، كه له ريگه يه وه كرئيكاره كه زياتر ده كرئته وه به ژي ره ده سته. لي ره دا كار چيتر ئامرازي خو ناسين و گه يشتن به به خته وه ري نيبه، به لكو ده بئته چالاكيه كي (بيگاري) و پروكئنه ر كه تييدا مروف له جه وه هري راسته قينه ي خو ي داده مالرئيت و ته نها بو مانه وه ي فيزيكي و تير كردني پيداويستيبه سه ره تايه كاني (وهك ئاژه ل) كار ده كات.

ئه م ديار ده يه له چوار ئاستدا رووده دات: ناموبوون له (به ره مه - كه بو كرئيكار نيبه)، له (پرؤسه ي كار - كه چالاكيه كي ناچار يه)، له (خود يان جه وه هري مروفي - كه مروف ده بئته

ثامير)، دواجار (ناموبوون له مرقفه كاني تر). (Marx, 1959, p.69-70). له دؤخيتي وادا پهيوهنديه كؤمه لايه تييه كان له سؤز و هاوكارييه وه ده گؤرتن بؤ پهيوهندي كالا ي و ملمانتي بهرژه و هندی؛ واته مرقفه كان وهك ثامراز و كالا سيري يه كتر ده كهن نهك وهك بوونه و هريكي هاوشيوه. بهم جور، ناموبوون تهنها بارودؤخيتي دهرووني نييه، بهلكو ده رئه نجاميتي پيويستي پيكهاته ي ئابووري چه وسينه ره، كه تييدا مرقف ده بيته كؤيله ي ئه و جيهانه ماددييه ي كه به دهستي خؤي دروستي كردووه، بهمهش ئازادي و سهره خؤي مرقوي له ناوجه رگه ي به كالا بووندا ون ده بيت.

(زؤراب ئه فه ندي) به ته واي كه وتؤته بارودؤخيتي واوه، كه له چوارچيوه ي ئهرك و به جيهيناي فه رمان ي ئه واني تر، خؤي بناسيته وه و پيناسه ي بووني خؤي بكات. گه يشتؤته ئاستيك كه به هاي خؤي ته نيا له (ماندووبوون) و (ئيشكردن) دا ده بينيته وه. ئه و بؤ ئه وه ي بيسه لمينيت كه شايه ني مانه وه يه، ليستيكي دورديري كاري قورس (شواني، گاواني، كي لان، خهرمان... هتد) ريز ده كات. لي رده (بوون) ي زؤراب ئه فه ندي به ستراوه ته وه به ئه نجامداني كرداره كاني بؤ ئه واني تر. نهك به ناسنامه و ويستي خؤي. "... وه نه بيت له لاي ئه م بؤره خزمانه ش، مانه وه م به به لاش بووي، بهلكو له و چهن ساله ي لايان بووم، له هه موو ئيشيك و بنگاريه كدا موشاره كه م كردبوو. ههر له شواني و گاواني و عه رد كي لان و دي راو هه لدانه وه هه تا شه نوكه و و خهرمان كؤكرده وه. به مانه هه موو مه منوون بووم، به و شه رته ي ده رم نه كهن و نانتيكي ره قم پي حه لال ببين. " (لا ١٥). ئه و تي كسته، وينا ي جوريك له كؤيلايه تي مؤديرن يا خود ني مچه ده ره به گايه تي پيشان ده دات. زؤراب ئه فه ندي ئاماده يه هه موو جوره كاريكي بيه رامبه ر و زؤره ملي قه بول بكات، ته نيا له به رته وه ي له بازنه ي هاوسؤزي خوياندا ده ري نه كهن. ئه مه نيشانه ي تي كشكاني كه رامه تي مرقفه له پينا و مانه وه ي فيزيكي دا. كاتيكي لوتكه ي ئاواتي مرقف ده بيته نانتيكي ره ق، ئه مه ده ريده خات كه پاله وانه كه له ناوه وه تي كشكاوه. ئه و ناننه ي كه له به رامبه ر ئه و هه موو ره نجه وه ريگرتووه به خير بزاني ت، نهك به مافيكي سه ره تاي خؤي.

گرپي شارواه كه پرس ي چينا يه تي و ده ره به گايه تي به چه مكي له مرقف خسته وه ده به ستيته وه بري تيه له به كالا كردن و گؤري ني مرقف بؤ ثامراز. له كؤمه لگه ي چينا يه تي دا ئه وانه ي كه خاوه ني سه رمايه و زه وين (خزمه كان وه كو چيني بالاده ست)، مرقفي هه ژار وه كو ده ست ي كار ده بين نهك وه كو مرقف و خاوه ن به هاي مرقوي خؤي. زؤراب كرده كاني (شواني) و (گاواني) و (عه ركي لان) وه كو پرؤسه ي به ئامراز بووني خؤي ده بينيت، ئه و وهك ئاميريكي وينا ي خؤي ده كات، كه تهنها بؤ كار كردن دروستكراوه. بؤ ئه و مه به سته نووسه ر په ناي بؤ ريز كردني كؤمه له كاريكي تاقه تپروكين بردووه. ئه م هه وله بؤ وه سفكردي بارودؤخي (زؤراب ئه فه ندي)، قورسي بارودؤخ و ژيانتيكي دووباره ي بي زاركه ر بؤ پاله وانه كه پيشان ده دات، كه ژيان بؤ ئه و له چهن وشه يه كدا كورت بوونه ته وه، كه هه موويان كردارن و ناتوانن گوزارشت له هه ست ي پاله وانه كه بكهن. هه روه ها كرداره كان هيجيان ئاماژه به ري كه وتنيكي ئاره زوومه ندانه ناكهن، بهلكو هه موويان ئاماژن بؤ پهيوهنديه كي زؤره ملي (زؤراب ئه فه ندي) به ده وروو به رييه وه. له تي كسته كه دا ئاماژه به (بؤره خزم) كراوه. سي ستم ي چينا يه تي و به رژه و هنديه ئابووريه كان له سه ر بنه ماي چينا يه تي، وا ده كات له نيوان مرقفه كاندا پهيوهندي هاوسؤزي نه مينيت. خزمايه تي له تي كسته كه دا هيج مانايه كي سؤزداري نييه، بهلكو پهيوهنديه كه له سه ر بنه ماي (سه رده سته و ژي رده سته) دروست بووه. ئه مه يش ديويكي تري له مرقف خسته كه تييدا به هاكاني

طبيعة "نزع الإنسانية" في (مسألة الضمير أو كيف أصبحت نبيلاً) لأحمد

مختار جاف

وهك به زهبي و پشتگیری خیزانی نامین (ببگاری) و (سنووبه زاندن/ئیستیغلل) کردن جیگه یان ده گرنه وه. ئەم بارودۆخه وای کردوو (زۆراب ئەفهندی) به رامبهر بهو که سانه ی که دهیچه و سیننه وه ههست به (قهرزداري) بکات. له تیکسته دا ئەمه میکانیزمیکی ترسناکی له مرقفخستنه، که تیدا مرقفی ژێردهسته به چاوی چینی سهردهسته ته ماشی خوی ده کات و واده زانیت ئەگەر کار بو چینی سهردهسته نه کات ئەوا شایه نی ژیان نییه. مرقف لیڕه دا له بوونه وهریکی خاوهن ئیراده وه بو بوونه وهریکی (باشکو) ده گوریت، به شیوهیه ک ته نیا ئەرکی ههیه به بی ئەوهی هیچ مافیکی هه بییت. لیڕه دا پرسیاره که ئەوهیه پالنه وانی سهره کی تیکسته که بو گورینی بارودۆخی خوی ده توانیت چی ئەنجام بدات؟

له گه ل به ره و پشچوونی رووداوه کاند، (زۆراب ئەفهندی) ئەو زه مینه یه ی بو دهره خست که بریار له چاره نووسی خوی بدات. ههر له به ره ئەوه له چهند ویتستگه یه کی گه شه کردنی ئەخلاقیه خویدا، پروبه پرووی بژاردی جیاواز ده بیته وه. یه که مین وهرچه رخانی پالنه وانه که ئەو کاته یه که بریار ده دات به قسه ی ئاشناکه ی بکات: "...له دلی خۆمدا قه رارم دا که وه کو ئاشناکه م وتی وه ها بکه م." (لا ٣٦). ئەم بریاره له که سایه تی پالنه وانی سهره کیدا وهرچه رخانیکی ترسناکه، ته نیا ساتی بریار دانی کارکردن نییه، به لکو ساتی خۆبه دهسته وانی پالنه وانه که یه به سیستمیکی گهنده ل. ئەو باوه رهی بو دروست ده بییت ئەو خودی که خاوهن ویزدان و به ها ئەخلاقیه کانه، ناتوانیت له کۆمه لگه یه کی گهنده لدا بژی، بۆیه بریار ده دات خوی بو که سیکی تر بگوریت. بۆیه ئەگه رچی له قوناغی یه که مدا (کۆمه لگه و بۆره خزمه کان) ی له مرقفی ده خن، به لام له قوناغی دووه مدا پرۆسه ی له مرقفخستنی پالنه وان، دیوکی ناوه کی و خواستیکی خودی پالنه وانه که یه {ئەگه رچی سیستمه خراپه کار و گهنده له که ش داوی لی بکات}، چونکه ئیتر بریار ده دات له پیناوی پتگه یه ک و ژیا نیکی باشتر له مرقفیکی به به زه بی و خاوهن ویزدان وه بو مرقفیکی فیل باز و چه وسینه ر بگوریت. لیڕه وه ئەو چیر مرقفه کانی تر (جووتیاران، هه ژاران) وه ک مرقفی خاوهن ماف نابینیت، به لکو وه کو "ناژهل" یاخود "سهرچاوه ی داها ت" سهریان ده کات.

یه که مین پردی په رینه وه ی پالنه وانه که له مرقفیکی باشه وه بو بوونه وهریکی خراپ و له مرقفکه وتوو (کارکردنه له لای وه ستا). هه لویتستی وه ستا که ی ته نیا ئەزمو نیکی ئاسای کارکردن نییه، به لکو په ره رده یه کی سیستمای له مرقفخستنه. کاتیک پالنه وانه که ده بینیت وه ستا که ی "غه لوغه ش" له کرپاره کانی ده کات، پرسیاره ئەخلاق ده ورژینیت، به وه ی ئاخو ئەو کاره ی وه ستا که ی حه رام نییه؟ له وه لامدا وه ستا که ی ده لیت: "هه رچی ته سه یلی مه عیشه ت بکات بو خه لکی جائزه ..."(لا ١٦). لیڕه دا وه لامی وه ستا که زه مینه سازیه کی ده روونی بو پالنه وانه که ده کات، بو ئەوه ی وانه ی (پێژه یی بوونی ئەخلاق) ی پ بکات، به وه ی ئەخلاق شتیکی جیگیر نییه به لکو تابیی به رژه وه ندیه. کاتیکیش پالنه وانه که باسی ویزدان ده کات، وه ستا که ی له وه لامدا ده لیت: "هه تیو له مه زیاتر قسه مه که!" (لا ١٦). ئەم بیده نگکردنه زه مینه سازیه بو ئەوه ی پالنه وانه که فیر بیت له جیهانی ده سه لات و پا ره دا، قسه کردن له سه ر ویزدان، زمانیکی زیاده یه و ده بیت بپردیت. لیڕه وه ئیتر پالنه وانی سهره کی فیر ده کریت، ده بیت ویزدانی خوی له نیو به ریت. دوو دیارده ی هه ره دیاری نیو چیرۆکه که (نه زانینگه رایی) و (رواله تگه رایی) یه. سیستم و بارودۆخه که زۆر به وردی و سیستمای هه ول بو بلاو کردنه وه ی نه زانین ده دن، ئەم هه ول به دی نایات هه تا جوړیک له رواله تگه رایی دروست نه بیت. له چیرۆکه که دا هه ردوو دیارده که په یوه ندیه کی زۆر به هیزیان به چه مکی له مرقفخستنه وه هه یه، وه کو دوو کۆله که ی سهره کی کار ده که ن بو دروست کردنی ئەو ژینگه یه ی که پالنه وانه که تیدا له مرقف ده که ویت. ئەمانه ته نیا

دوو سيفه تی ساده نین، به لکو میکانیزمیکی دهروونی و کۆمه لایه تین که وا ده کهن مروؤف له بوونه وهریکی ئه خلاق و خاوهن به هاوه، ببیته بوونه وهریکی نائه خلاق و خراپه کار.

له چیرۆکه کهدا جه هل ته نیا (نه خوینده واری) نییه، به لکو (به ره مهینانی نه زانی)یه. زۆراب ئه فهندی ده بینیت که جه هل باشترین زه مینه یه بۆ ئه وهی مروؤفه کان سته میان لی بکریت و برۆتیرینه وه، به بی ئه وهی هه ست به سته م بکهن. وه ستای یه که می وای پیشان ده دات که (زانست) و (حیفزولسیحه/ پزیشکی) کفرن. ئه مه وا ده کات پاله وانه که بگاته ئه و باوه رپی که (عه قل و زانست مه ترسین). کاتیک ئه و ده بینیت خه لکه که له مزگه وت ده گرپن بی ئه وهی له مه عنا عه ره بییه که ی وتاره که تی بگهن. (لا ٣٣)، تیده گات که (نه زانی) باشترین ئامرازه بۆ کۆنترۆلکردنی مروؤف. بۆیه له و پرووه و بنیاتی ئاشکرای چیرۆکه که و باوه رپی نووی پاله وانه که ئه وهیه که "...عه قلی کۆن له عه قلی تازه باشته". (لا ٢٦). له کۆتاییشدا کاتیک ده بیته قایمقام، رقی له مندالی مه کته به، له بهر ئه وهی ده زانیته ئه گهر جه هل نه مینیت، ئه و ئیتر ناتوانیت له مروؤفایه تیایان بخت. (بروانه: لا ٤٧-٤٩). هه ربۆیه نه زانی بۆ زۆراب ئه فهندی وه کو (قه لغان) یک وایه، که له ویزدان و لیبرسینه وه ده یارێزیت.

برواله تگه رایی رۆلێکی گه وره له (له مروؤفخستنی) پاله وانه کهدا ده گیریت. ئه و فیڕ ده بیته که "گرنگ نییه تۆ کیت، گرنگ ئه وهیه چۆن ده رده که ویت". ئه م که رت بوونه ی ناوه وه و ده ره وهی، وای له پاله وانه که کردوو بیکاته مروؤفیکی بیویژدان. دیارده ی "کراسی جوان و حه وشه ی پیس" ئه مه تیمایه کی دووباره بووه وهیه، وه ستازن کراسی گرانبه ها ده پۆشیت، به لام به فه قیانه که ی لووتی ده سرپیت و حه وشه که ی پر له پیسییه. (لا ١٨-١٩). به هه مان شیوه بۆ مه لای مزگه وته که ش. (بروانه: لا ٣٢) تاجیره که نوێژ و رۆزووی ناچیت، به لام ته رازووی کورته. (لا ٢٣-٢٤). ئه مه کینه فینی (دووفاقی) له کی ترسناک له دهروونی زۆراب ئه فه ندیدا دروست ده کات. نووسه ر له رینگه ی ئه و بارودۆخه وه وه ک دوو پرۆسه یاخود رپۆره سمی رواله تی وینای (ئه خلاق) و (ئاین) ده کات، که ئامانجیان شارندنه وهی ناشیری و دپنده یی مروؤفه. هه ر بۆیه کاتیک ده بیته به رپرس، ئاموشۆی مزگه وت ده کات نه ک له بهر خودا، به لکو بۆ ئه وهی خه لکه که به پیاوی چاک ببینن.

یه کێکی تر له دیارترین ئه و میکانیزمه ی که له رینگه یه وه که سیک که سیک تر له مروؤف ده خات، بریتیه له (زمان). له رینگه ی سه رنجخستنه ر سه ر شیکردنه وهی زمانی تیکسته که وه به دوو جوړی له مروؤفخستن ده گه یین، یه که م: (له مروؤفخستنی خود) لیڤه دا که سه که له رینگه ی هه لۆیست و کرده وه کانییه وه خۆی له مروؤف ده خات، بۆ ئه م مه به سته په نا ده باته بهر (ناونانی جوان) واته که سه که ناوێکی جوان له هه لۆیست و کرده وه خراپه کانی ده نیت. به ده رپرینێکی تر وه کو (باندورا) ئاماژه ی پیکردوو، که سه که "په فتاره زیانبه خشه کانی خۆی له زمانیک بیوهیدا ده شارپته وه و وایان لیڤه دات وه کو هه لۆیست و کرده وه یه کی دژه مروؤی ده رنه که ون". (Bandura, 2016, p. 53).

له چیرۆکه کهدا ئه م جوړه ی به کارهینانی زمان و له مروؤفخستنه ی خود، لای زۆرێک له کاراکته ره کان هه یه، به هه مووشیانه وه ئه و زه مینه سازیه ده روونیه بۆ زۆراب ده ره خستین که خۆی له مروؤف بخت. یه که م هه نگاوی شارندنه وهی هه لۆیست و کرده وهی خراپ له لای وه ستاکه ی زۆراب ده رده که ویت، زۆراب دوا ی ئه وهی پرسیری له سه ر غه لوغه شی وه ستاکه ی بۆ دروست ده بیته، به و شیوه یه وه لامه که ی له وه ستاکه ی وه رده گریته وه: "هه رچی ته سه یلی مه عیشه ت بکات بۆ خه لکی جاهیزه..". (لا ١٦). وشه ی (غه لوغه ش) بارستاییه کی ئه خلاقی

طبيعة "نزع الإنسانية" في (مسألة الضمير أو كيف أصبحت نبيلًا) لأحمد

مختار جاف

قوورسی ههیه، لئیرسینهوهی ویژدانێ لهسهره وههستی شهرمهزاری دروست دهکات. بهلام (تهسهیلی مهعیشهت) وشهیه کی بئایه نانه و ته نانهت بونیادیکی ئهرئینیشی ههیه. له رینگه ی ئهم گۆرانکارییه زمانیه وه، وهستا که ی (فیلکردن له رهشورووت) دهگۆریت بۆ (ههولدان بۆ ژيان). ئهمه یه که م ههنگاوی له مروفخستنی خوده، چونکه لیره دا له پیناو به رژه وهندییه کی ماددی، مروف لیره دا دهستبهرداری راستگۆی (وهک بنه مایه کی مروفبوون) ده بێت. به لام بۆ ئه وهی ویژدانی ئازاری نه دا، ئه وا ناوه که ی دهگۆریت. لیره وه وهستا که زمان وهک ماسکیکی ئه خلاق به کارده هینیت، چیتز کاره که (غه لوغهش) به سوکایه تی به مروفبوونی خۆی و کپیاره کانی نابینیت.

زمانی وه لامه که ی وهستا بۆ زۆراب، جۆریکه له ره وایه تیدان به خراپه. (تهسهیلی مهعیشهت) ته نیا فیلکردن نییه له کپیاره کانی، به لکو ویژدانه کۆمه لایه تییه که یش سر ده کات، یاخود ده سپرته وه و له نیوی ده بات، ئه و زمانیکی بیه ی به کار دینیت بۆ ئه وهی ره فتریک زیانه خش وه کو پپووستیه کی مانه وهی بایۆلۆژی پیشان بدات. به و پیه تهسهیلی مهعیشهت ده بێت گرته کی دهروونی، که له نیوان کرده وه که وههستی تاواندا دروست ده بێت. ئهمه وای لی ده کات نه ک وهک مروفیک بپوژدان دهرنه که ویت، به لکو وه کو قوربانیه کی ژيان دهریده خات که بۆ ئه وهی بژی، ناچاره فیل بکات.

کاتیکیش زۆراب له چوارچیه ی پپوژیه کانی مزگه وتدا، سه بارهت به پیسی- ئاوی حه وزی مزگه وته که پرسیار ده کات، مه لای مزگه وته که ده ئی: "رۆله دیاره نه خوینده واری! بۆچی نازانی ئهم حه وزه قوله تینه؟ قوله تین چۆن پیس ئه بی؟" (لا ٣٢). به کارهینانی زاراوه ی (قوله تین: ئه و بره ئاوه ی به پیی فقهی ئاینی پیسی- کاری تی ناکات) وه کو زاراوه یه کی ئاینی بۆ شه رعیه تدان به پیسی- و پۆخلی، یه کیکه له قولترین وینه کانی شتواندن راستی. له رووی فیزیکیه وه ئاوی حه وزه که پره له (تف و به لغهم) رهنگ و بۆن و تامی گۆراوه، که ئهمه یش سه رچاوه ی نه خۆشی و بپزکردنه وه و راستی ناته ندروستی حه وزه که ی پ شاردراوه ته وه. لیره دا مه لا زمان بۆ په کخستنی غه ریزه ی (بپزکردنه وه) به کار ده هینیت. ئه و کاتیک پیسی- ناو ئاوه که وه کو پاکیی شه رعی ناوده هینیت، ده ورووبه ری به گشتی و زۆراب به تایبه تی ناچار ده کات که ههسته مروفیه کانی (خۆیان/خۆی) وه کو (بینین و بۆنکردن و تامکردن) په ک بخه ن/بخات.

مه عریفه ده بێته دیوکی تری (قوله تین). زاراوه که له دهستی مه لاکه دا ده بێته چه کیک مه عریفی بۆ ئه وهی له رینگه یه وه به رگری له خۆی پ بکات و له هه مان کاتیشدا هیرشی پ بکاته سه ر زۆراب و له مروفی بخات، به و هۆیه وه مه لا وه کو که سیکی نه خوینده وار و نه زان سه یری (زۆراب ئه فهندی) ده کات. لیره وه زۆراب ده بێته نوینه ر و نماینده ی کۆمه لگه یه ک که تیدا مروف شکۆی خۆی له ده ستداوه. مروفیک که په زامه ند بیت به وهی به ئاوکی واپیس ده ستنوژ بگریت، ئه وا له مروفخراوه، ئه و چیتز وه کو مروفیک خاوه ن شکۆ و ته ندروست بیر ناکاته وه، به لکو وه کو مروفیک ده ستهمۆ که هچ گوی به ههسته بایۆلۆژییه کانی خۆی نادات، دهرده که ویت. لیره دا (قوله تین) ده بێته ماسکیکی زمانی بۆ شاردنه وه ی پیسی- و ته مبه لی و بپدهربهستی به رامبه ر به ژيان و ته ندروستی مروف.

هه موو ئه وانه کاراکته ری زۆراب و لیده که ن ئه ویش بچیته نیو ئه و شیوازه ی به کارهینانی زمان، چونکه له گه ل گۆرانی که سیتی خۆی، پپووستی به به کارهینانی شیواژیک زمانه، که ئه و لیکترازانه ئه خلاقیه ی ئیسته ی له گه ل پیش ئیسته ی، بشارته وه. بۆیه زمان له لای زۆراب ته کنیکی دهروونیه بۆ ره وایه تیدان به و دارووخانه ئه خلاقیه ی که به ویستی خۆی بووه.

ئيتير چۆن فيركراوه و يپي و تراوه وا ده كات: "له دلي خۆمدا قه رارم دا كه وه كو ئاشناكه م وتي وه ها بكه م. ده ستمكرد به درۆزني و خيانه ت و ته تبقي ئه و پرۆغرامه كه كابرا بۆي دانا بووم." (٣١). ليره دا ئيتير ململاني ئاوه كي زۆراب كۆتايي ديت. مادام له دلي خۆيدا برياري داوه، ئه وا كاراكتهره كه چيت به ناچاري هه لويست و كرداره كانى ناونيت، به لكو به باوه ريكي ته واوه به ره و گۆران و خراپه كاري ده چيت. ئاشناكه ي كه نماينده ي سيستم يكي به هيژي خراپه كاري ده كات، ده بيه ته نموونه ي بالاي زۆراب، له و ريگه يه شه وه رۆي (ئاشنا) گه واهي له سه ر ئه وه ده دات، كه خراپه كاري (له مرۆفخستن) بۆته (پيشه) و (نه ريت) و له كه سيكه وه بۆ كه سيكي تر ده گوازيته وه. به كارهي ناني زمان يكي زيري وه كو (درو) و (خيانه ت)، نيشانه ي ئه وه ن كه زۆراب گه يشته ته قو ناغيك كه له گه ل ديوه خراپه كه ي ناوه وه ي خۆي زۆر راشكو بيت. ئه و ده زانيت چاره نووسي ئه وه ي ده يه وي ت چيه، به لام برياري داوه ئه نجامي بدات.

ئه وه ي پيوسته ليره دا، زه فكه رنه وه ي ده سته واژه ي (پرۆغرام) ه، چونكه له و ريگه يه وه تي ده گه ين كه خراپه كاري له لاي زۆراب، چيت هه لچوونيكي كاتي نيه، به لكو بووه ته به شيك له (سيستم). وشه ي پرۆغرام مانايه كي ئه ري ني به عه قلاني كيردي تاوان ده به خشي ت. واته تاوانه كه وه كو پلانيكي سه ره كه وتني خۆي و بازرگانيه كه ي خۆي ده بينيت. به و شيوه يه ويژدان (سو به ر ئيگۆ) ي زۆراب كه له سه ره تاوه به دواي ناني حه لال و ژيان يكي ئه خلاقيدا ده گه را، له ژير گوشاري ژينگه و بارودۆخيكي گه نده لدا هه ره سي هي ناوه. ده گاته ئه و ئه نجامه ي كه بۆ مانه وه له م كۆمه لگه يه دا ده بيت خودي راسته قينه ي خۆي (ئيگۆ) ياده ستى ئه و سيستمه بكات كه (ئاشنا) كه ي بۆي كي شاه وه و يپي ئاشنا كرده وه.

به لام له و تيكسته دا به كارهي ناي ده بري نه كانى (وه كو ئاشناكه م وتي) و (پرۆغرام) له لايه ن زۆرابه وه، بۆ ئه وه يه باري تاوانه كه له سه ر شاني خۆي سو ك بكات. ئه و واني شاني ده دات كه ته نيا جيبه جيكا ريكي بي ده سته لات ه و ئه وي تر (ئاشنا_ سيستم) به رپر سن. ئه مه به كارهي ناني زمان يكي بيوه يه له لايه ن پاله وانه كه وه و هه ر ئه و زمانه يش نوينه را يه تي (له مرۆفخستن خود) له لاي پاله وانه كه، ده كات. هه ر له به ره ئه وه زۆراب بير له وه ده كاته وه زمان يكي هه لبري ريت كه كاري گه ري له سه ر ئه واني تر دروست بكات و له هه مان كاتيشدا ديوه نامرويه كه ي خۆي بي بشاريته وه. بۆيه وه كو خۆي ده ليت: "...له هه ر كو ي دائه نيشتم ده ستم ئه كرد به باسي وه ته ن و ئيستيقلا ليه ت وه له زه تي سه ره به ستى و ئازادى." (لا ٣٨).

به كارهي ناني كۆمه ليك چه مكي پيرۆز و بالاي وه كو (وه ته ن، ئيستيقلا ليه ت، سه ره به ستى، ئازادى) له فه ره هنگي سياسي و كۆمه لايه تيدا خاوه ني بارستاييه كي سۆزداري گه وه رن. ئه و ده يه وي ت له ريگه ي باسكردني ئه و چه مكا نه وه كاري گه ري له سه ر ئه واني تر جي به يليت. گرفته كه له وه دايه له چوارچيوه ي به كارهي ناني ئه و زمانه دا مرۆقه كانى ده ورو به ر ته نيا وه كو بوونه وه ريكي خه له تي ناو ده بينين. ئه و ته نيا به ها بۆ چه مكه كان داده ني ت و ئه و خه لكه ي له و ساته دا گو ي لي ده گرن له چاوي ئه ودا مرۆف نين، به لكو (نيچيرن). ئه وه ده رخه ري ئه و راستيه كه كۆمه لگه ي ئه و سه رده مه، تينووي (ئازادى) و (ئيستيقلا لي وه ته ن) بووه. زۆراب زۆر باش ئه و بارودۆخه ده رووني ده ناسي ت و وه كو داويك بۆ ئه واني تر به كاري ده بينيت. ئه و ده زانيت ده رووني كۆمه لگه به رامبه ر به و زاواه و چه مكا نه لاواه، بۆيه ليتان ده بيته فرياد په س و باوكيكي نه ته وه ي، ئه گه رجي وه كو زۆرداري كيش مامه له يان له گه لدا ده كات.

له ريگه ي به كارهي ناي ده سته واژه ي "به گوني بارگيرمه وه" و به ستنه وه ي به كوله تووري كورديه وه، نو سه ر ده يه وي ت ئه و بري نه قووله ي نيو كوله تووري كوردي پيشان بدات، كه تيدا

طبيعة "نزع الإنسانية" في (مسألة الضمير أو كيف أصبحت نبيلاً) لأحمد

مختار جاف

تووی له مروڤخستنی هه لگرتوووه. کولتووریک که تاک ناتوانیت تئیدا خاوهنی بیرکردنهوه و نه خلاق سهر به خووی خووی بیت. "...منیش ههر چهند قهله بن موته شهسیر بووم بویان که نانم برین، ئەما له بهر نه وه وه زعی موحیت وای ته قازی ئە کرد که هه موو شهسیر سه عاده تی خووی له فهاکه تی هاوچینس و هاوزمانی خویدا ئە بینی، منیش سهرفی نه زهرم کرد له ویزدان و وتم به جهه نه نه ئەمرن له برسا! به ئیستیلای کوردی به گونی بارگیرمه وه! با خووم مه سهود بم، ئینسان ئە بی تابیی موحیت بی". (٣٠-٣١). ئەم باوهرفی زوراب نیشانهی دارپمانی ئەو به ها کومه لایه تیانهیه (وهک هاوکاری و به زهیی) که گوايه کولتووری کوردی شانازیان پیوه ده کات. لیره دا پالهوانه که ویزدانی خووی ده کاته قوریانی (موحیت) و تووشی دارپمانیکی ئە خلاقیی توند ده بیت، دواتر ده بیته گورگ بو گیانی ئەوانه ی که پیشتریه ک چین و یه ک زمان و یه ک شووناسی پالهوانه که بوون.

جووری دووه می له مروڤخستن که له ریگهی میکانیزی زمانیه وه ده رده که ویت، بریتیه له (به شتکردنی مروڤ) ئەم پرۆسه یه بو بچوکردنه وهی مروڤ و ئەو به ها مروڤیانه یه، که مروڤی پی له ههر شتیی تر جیا ده کرتیه وه. له م جویره شدا له مروڤخستنی ئەوانی تر له لایه ن (زوراب ئەفهندی) یه وه، پیشینه ی هه یه. زوراب ئەفهندی له بهر نه وهی خوینده واری هه یه، وای به باش ده زانیت وه ستاکه ی ده فته ریکی قهرزی هه بیت بو ئەوهی زوراب ناوی قهرزداره کان و قهباره ی قهرزه که یانی تیدا بنووسیت. له و کاته دا وه ستاکه ی "هه لسا چوو ه پشتی دووکان، گۆله یه ک به نی هینا، که پارچه کرابوو، ههر پاچه یه کی به نه وعی رهنگ کردبوو، گرپی بچووک و وه ست و گه وهی لی درابوو. وتی: ئەمه ده فته ری منه ... ئەم ده فته ره ههر یه ک رهنگی، عه لامه تی ناوی یه ک شه خسی — قهرزداره، و ههر یه ک گرپی عه لامه تی میقداری قهرزه که یه". (١٧). ئەو به ئاشکرا ده بینیت که مروڤه کان ناو و نیشان و ههسته کانیا ن لی سه ندراره وه و گۆراون به (گرپی سه ر په ت) ئەمه ویتگهی گۆرانی شوناسه مروڤیه که یه بو شوناسیکی مادی و به شتکردن.

نووسه ر له ریگهی ویناکردنی (که رهسته یه کی ساده) له وه، یه کییک له قوولترین و ترسناکترین پرۆسه دهروونی و کومه لایه تییه کانی مروڤ ده خاته روو، که ئەویش پرۆسه ی (به شتکردنی مروڤ) له ههر وشه و ئامازه یه کی نیو ئەم تیکسته، گوزارشت له گۆرانکارییه کی بنه رهی له په یوه ندی نیوان (خود) و (ئه ویترا) ده کات. کاتیک وه ستاکه (گۆله یه ک به ن) ده هینیت، ئیمه ته نیا له به رده م ئامرازیکی ژماردنی سه ره تاییدا نین، به لکو له به رده م پرۆسه یه کی گه وهی (له مروڤخستن) داین. لیره دا، مروڤی قهرزدار، که خاوهنی ئاوه ز، میژوو، ناو، خیزان، هه ست و شکویه، به ته وای له جه وه ره ی مروڤی خووی داده مالریت و بو (پارچه به نیکی رهنگکراو) کورت و که م ده کرتیه وه. ئەم گۆرانکارییه فیزیکییه (له مروڤه وه بو به ن)، له راستیدا گۆرانکارییه کی مه عریفی و دهروونیه؛ وه ستاکه چیت له گه ل (مروڤ) دا مامه له ناکات، به لکو له گه ل (نیشانه) و (رهنگ) دا مامه له ده کات. ئەمه ئەو شوینیه که دهروونشیکاری کومه لایه تی تئیدا ده وه ستیت، چونکه لیره دا (ویژدان) وهک چه مکیکی ئە خلاق په راوێز ده خریت و ماده ده (به رزه وهندی) جیگهی ده گرتیه وه. کاتیک مروڤ ده کرتیه (به ن)، ئیدی ئازاردانی، فشار خستنه سه ری و رووتاندنه وهی، له لای وه ستاکه هه یچ ئازاریکی دهروونی دروست ناکات، چونکه ویزدانی مروڤ ته نیا به رامبه ر به (هاوره گه زی خووی) کار ده کات، نه ک به رامبه ر به (گۆله یه ک به ن). ئەگه ر له شیکردنه وهی زیاتری ئەو تیکسته دا، سه رنج به خینه سه رده سه ته واژه ی "ئمه ده فته ری منه" گۆرانکارییه کی زمانی قوول له خو ده گرت. ده فته ره به شیوه یه کی ئاسایی شوینی

نووسینی ناوی مروّفه کانه، به لّام لیره دا (بهن) جیگه ی (ناو) ده گرته وه. ناو، ترۆبکی ناسنامه ی مروّیه، کاتیک ناو ده سرته وه و رهنگ جیگه ی ده گرته وه، پرۆسه ی (نامۆبوون) ده ست پێ ده کات. بازرگانه که له رینگه ی ئەم به نه رهنگراوانه وه، په یوه ندی ده روونی خۆی له گه ل واقعی مروّی قهرزداره کاند ده چریت. ههر رهنگیک، کورتکردنه وه یه که بۆ هه موو بوونی مروّی ئەمه جوړیکه له (توندوتیژی رهمزی)؛ وه ستا پێش ئەوه ی پاره له قهرزداره که بستینیت، سه ره تا له مێشک و وێژدانی خۆیدا ئەو مروّفه ی کوشتوه و کردوویه تی به شت. وه ستا بۆ ئەوه ی بتوانیت به رده وام بیت له چه وساندنه وه ی خه لک به پێ ئەوه ی تووشی دارمانی ده روونی یان ململانی وێژدان بیت، ناچاره شیوه یه کی تر به مروّفه کان بدات که شیوه ی (که رهسته) یه. ئەهه له تیکسته که دا سه یری (گری) کان بکه ین، ده بینین که "میکداری قهرزی مروّفه که" به (گری بچووک و مامناوه ند و گه وه) کراوه. ئەمه هیمایه که بۆ کو توبه ندکردنی بوونی مروّی. گری واتای (به ستنه وه) ده گه یه نیت. لیره دا ژبانی مروّفه کان به ویستی وه ستاوه به ستراوه ته وه. ئەم گوزارشته (گری گه وه) و (گری وه سه ت) و (گری بچووک)، پله به ندی مروّی لای وه ستاکه دیاری ده کات. مروّفه کان چیر به یی ئەخلاق و لیهاتووی پله به ندی نا کرین، به لکو به پێی گه وه یی گری قهرزه کانیان پۆلین ده کرین. بازرگانه که خۆشی- له م پرۆسه یه دا ده بیته کۆیله ی گۆله به نه که. ئەویش چیر مروّفی خاوه ن هه ست نییه، به لکو بووه ته ئامێریک ژماردن که جیهان ته نیا له رینگه ی رهنگ و گریوه ده بینیت. ئەمه ئەو شوینه یه که به شتکردن ده بیته لایه نیکی دووسه ره؛ کاتیک مروّفی بکه ره که ی ده گۆریت بۆ شت، خۆشی- جه وه هری مروّی خۆی له ده ست ده دات و ده بیته شت. وه ستاکه و گۆله به نه که ده بنه یه ک یه که ی پێ گیان.

ئهم بارودۆخه پرۆسه ی له مروّفخستنی خود و ئەوانی تر له لای (زۆراب ئەفه ندی) ئاسان ده کات. به شیوه یه ک له ویستگه ی کو تایی چیرۆکه که دا، رووداوه کان که زۆر به خیرایی روو ده دن و زۆراب ئەفه ندی گه یشتۆته لوتکه ی ده سه لاتی کارگیری خۆی. لیره دا ئیتر بونیادی وێژدان له نیو چووه و بونیادی ئامێر جیگه ی گرتۆته وه. له م قوناغه دا چیر پاله وانه که به سیستمه که نامۆ نییه، به لکو خۆی بۆته سیستمه که. ئەو پرۆسه یه ی که به هه ژاری و هه تیوی ده ستی پیکرد، به (له مروّفخستنی خود) کو تایی دیت. ئیتر لیره دا کات ده وه ستیت و هیچ جو له یه کی تیدا نییه، چونکه زۆراب گه یشتۆته ئەو شوینه ی که سیستمه که لی ده ویست (بوونه وه یی بۆ وێژدانی سه رکه وتوو). به ئاشکرا ئیتر خودی بێتاوان بوونی نییه، ئەمه قوناغی به ئامێر بوونی زۆراب ئەفه ندیه، گه شه کردنی چیرۆکه که و به ره و پێشچوونی رووداوه کان درزیکی گه وه ده خاته وێژدانی پاله وانه که وه. ئەویش وه کو وه ستا، ئاغا و سه رکار، مه لا، قایمقام و ده سه لاتدار، ده بیته به شیک له سیستمه که و ئەوانی تر له مروّف ده خات، چونکه "مروّی بیهیز و هه ژار، له رینگه ی وه رگرتنی ده سه لات وه له وه ژاری و بیده سه لاتیه رزگاری ده بیت و هه موو ئەو بیهیزی و بیده سه لاتیه ی که پێشتر هه یبووه، به سه ره ئەو که سانه دا ده پێژیت که ئیسته له خۆی بیده سه لات ترن". (حجازی، ٢٠٠٥، ص ١٢٨-١٢٩). لیره دا زۆراب هیچ هاوسۆزییه کی بۆ چینی هه ژار و ژێرده سه نه نییه، به لکو ههر ئەوه ندی خۆی "ته قدیر" بکریت، ئیتر باکی به وه نییه فه قیر له برسا بمریت. (لا ٤١). مردنی وێژدان و ده رکه وتنی دیوه خراپه که ی، ئەو بارودۆخه یان بۆ زۆراب ره خساند، که ئیتر ئەویش وه کو وه ستا و ئاگاهه ی چینی هه ژار و رووت وه ک "میرووله" (لا ٢٧)، ببینیت، له گه ل ئەوه ی زولمیان ل ده کات و مافیان ده خوات، پیشیان ده لیت: "سه گباب". (لا ٣٥).

طبيعة "نزع الإنسانية" في (مسألة الضمير أو كيف أصبحت نبيلاً) لأحمد

مختار جاف

به گشتی ئەم تیکستە نیشانی دەدات کە سیستمیکی گەندەل و خراپە کار چۆن دەتوانێت بەها مڕۆیە کان لە مڕۆف دابمالت. مڕۆفیک ئە گەر بییەوێت ئەو سیستمە قەبوڵی بکات، ئەوا دەبێت (ویژدان) ی خۆی لەنیو بەریت، چونکە ویژدان لەبەردەم گەشتن بە پلەوپایە وەک بەرەستیک دەردەکەوێت. لەبەرئەووە لە چیرۆکە کەدا ئەو دەردەکەوێت کە مڕۆف ناچار دەکرێت بۆ ئەوێ بگاتە ئامانجەکانی خۆی، ئەوا دەبێت بەرامبەر بە ئەوانی تر (چینی چەوساو و پەش و رووت) دڵرەقی بنوێنێت و فیل و درۆیان لە گەلدا بکات و بیان چەوسێنێتەو. ئەویش وادەکات مڕۆقبوونی تاک بکریته قوربانی بەرژەوهندیە خودی و مادیە کان.

ئەنجامەکانی ئەم توێژینەووە:

- دیارتین ئەو ئەنجامانەی کە ئەم توێژینەووەی پێی گەشتوو، ئەوانەی خوارەوون:
١. لە تیکستە کەدا تراجیدیای لەمڕۆفخستن تەنیا لە هەژاریدا نییە، بەلکو ئەو نامۆبوونەیه کە لە ڕینگەیی سیستمەو و رووبەرپووی کەسی هەژار دەبێتەو و وای لێ دەکات، بێگارییەکی سوپاسگوزار بێت.
 ٢. لەمڕۆفخستن لە تیکستە کەدا بە تەنیا ویناکردنی مڕۆف نییە وەک قوربانی، بەلکو ویناکردنیشییەتی وەک بەشیک لە سیستمە کە و برەودان بە پڕۆسەیی لەمڕۆفخستنی ئەوانی تر.
 ٣. توێژینەووە کە بەو ئەنجامەش گەشتوو، کە سروشتی لەمڕۆفخستن بریتییه لە بچرانی پەيوەندیە مڕۆپی و سۆزدارییەکانی لە گەل مڕۆفی چینه کەیی خۆی.
 ٤. پالەوانی سەرەکی (زۆراب ئەفەندی) لە پینا و سەرکەوتنی رووکەشدا لەناووەو خۆی لەمڕۆف دەخات.
 ٥. میکانیزمەکانی لەمڕۆفخستن بەو شیوەیە کە توێژینەووە کە پێی گەشتوو، بریتین لە (هەژاری، زمانی، خیانت، درۆ و فیل، پارە، خواست بۆ دەسەلات، نەزانی و روالەتگەراپی).

سهرچاوه کوردییه کان:

- أحمد، ديلمان قادر (٢٠٢٣). چه مکی خراپه له رۆمانه کانی بهختیار عه لیدا: لیکۆئینه وه بکی دهروونشیکاری فهلسه فی، به سهریهرشتی: پ.د. إبراهیم عبدالرحمن محمود، کۆلیجی زمان و زانسته مرۆفایه تییه کان، زانکۆی گهرمیان.
- جاف، ئهحمدهد موختار (٢٠٠٨). مهسهله ی ویزدان یان: چۆن بووم به خانه دان، پێشه کی و لیکۆئینه وه: ئیحسان فوئاد، چاپی دووهم، ههولێر: دهزگای ئاراس.

سهرچاوه فارسییه کان:

- برواسی، ا. (١٤٠٢). واكوی روان شناختی انسانیت زدایی در رمان بندر فیهیلی اثر بختیار علی. *مطالعات بین رشته ای ادبیات، هنر و علوم انسانی*، ٣ (٢)، ٧٥-١٠٠.
- <https://doi.org/10.22077/islah.2023.6157.1238>

سهرچاوه عهره بییه کان:

- النجار، فاطمة حسني عطية (2022). الأبعاد الموضوعية في رواية "العمى" للكاتب "جوزيه ساراماغو" (رسالة ماجستير غير منشورة). كلية الدراسات العليا، جامعة النجاح الوطنية، نابلس، فلسطين.
- حجازي، مصطفى (2005). *التخلف الاجتماعي: مدخل إلى سيكولوجية الإنسان المقهور* (ط. ٩). المركز الثقافي العربي.

سهرچاوه ئینگلیزییه کان:

- Bandura, A. (2016). *Moral Disengagement: How People Do Harm and Live with Themselves*. New York: Worth Publishers.
- Baumeister, R. F 1997. *Evil: Inside Human Cruelty and Violence*. New York: W. H. Freeman and Co.
- Bourdieu, P. (2010). *Distinction: A social critique of the judgement of taste* (R. Nice, Trans.). Routledge. (Original work published 1979).
- Deryck, B & Düwell, M 2020. The Sole Fact of Pure Reason Kant's Quasi-Ontological Argument for the Categorical Imperative: *Kant's Argument for the Categorical Imperative Constructed*. Walter de Gruyter GmbH, Berlin/Boston: Deutsche Nationalbibliothek.
- Enge, Erik 2015. *Dehumanization as the Central Prerequisite for Slavery*. GRIN Verlag. p.3.
- Kant, I 2002. *Groundwork for the metaphysics of morals*. Edited and translated by Allen W. Wood with other. New Haven and London: Yale University Press.
- Keith, H.E & Keith K.D 2013. *Intellectual Disability: Ethics, Dehumanization, and a New Moral Community*. UK: wiley-blackwell.

- MacIntyre, A 2007. *After Virtue: A Study in Moral Theory*. Third Edition. Indiana: University of Notre Dame Press.
- Marx, K. (1959). *Economic and philosophic manuscripts of 1844* (M. Milligan, Trans.). Progress Publishers. (Original work published 1932).
- Steizinger, J. 2021. Dehumanizing strategies in Nazi ideology and their anthropological context. In M. Kronfeldner (Ed.), *The Routledge handbook of dehumanization* (pp. 98–111). Routledge. <https://philarchive.org/rec/STEDSI-5>.
- Stollznow, K. 2007. Dehumanisation in language and thought. *Journal of Language and Politics*, 6 (2), pp. 1–32. <https://doi.org/10.1075/jlp.7.2.01sto>
- Vaes, J., Paladino, M. P., & Haslam, N. 2020. Seven clarifications on the psychology of dehumanization. *Perspectives on Psychological Science*, 1-5. <https://doi.org/10.1177/1745691620953767>.

Kurdish sources:

- Ahmad, Dilman Qadir (2023). The Concept of Evil in Bakhtiar Ali's Novels: A Philosophical Psychoanalytic Study Ibrahim Abdulrahman Mahmoud, College of Language and Humanities, Garmian University.
- Jaf, Ahmad Mukhtar (2008). Ihsan Fuad, 2nd edition, Erbil: Aras Publishing House.

Persian sources:

- Broasi, a. (1402). Wakawi Rowan Shnakhti Insanit Zdayi in the novel Bandar Faily by Bakhtiar Ali. Interdisciplinary Studies in Literature, Arts and Humanities, 3 (2), 75-1
<https://doi.org/10.22077/islsh.2023.6157.1238>

Arabic sources:

- Al-Najjar, Fatima Hosni Atiya.(2022) Thematic Dimensions in the Narrative "Al-Ami" by the author "Juzia Saramagho" (Unpublished Master's Thesis). Faculty of Higher Studies, National Success University, Nablus, Palestine.
- Hejazi, Mustafa (2005). Social Collapse: An Introduction to the Psychology of the Mature Man (p. 9). Arabic Cultural Center.

English sources:

- Bandura, A. (2016). *Moral Disengagement: How People Do Harm and Live with Themselves*. New York: Worth Publishers.
- Baumeister, R. F 1997. *Evil: Inside Human Cruelty and Violence*. New York: W. H. Freeman and Co.
- Bourdieu, P. (2010). *Distinction: A social critique of the judgement of taste* (R. Nice, Trans.). Routledge. (Original work published 1979).
- Deryck, B & Düwell, M 2020. The Sole Fact of Pure Reason Kant's Quasi-Ontological Argument for the Categorical Imperative: *Kant's Argument for the Categorical Imperative Constructed*. Walter de Gruyter GmbH, Berlin/Boston: Deutsche Nationalbibliothek.
- Enge, Erik 2015. *Dehumanization as the Central Prerequisite for Slavery*. GRIN Verlag. p.3.
- Kant, I 2002. *Groundwork for the metaphysics of morals*. Edited and translated by Allen W. Wood with other. New Haven and London: Yale University Press.
- Keith, H.E & Keith K.D 2013. *Intellectual Disability: Ethics, Dehumanization, and a New Moral Community*. UK: wiley-blackwell.
- MacIntyre, A 2007. *After Virtue: A Study in Moral Theory*. Third Edition. Indiana: University of Notre Dame Press.

- Marx, K. (1959). *Economic and philosophic manuscripts of 1844* (M. Milligan, Trans.). Progress Publishers. (Original work published 1932).
- Steizinger, J. 2021. Dehumanizing strategies in Nazi ideology and their anthropological context. In M. Kronfeldner (Ed.), *The Routledge handbook of dehumanization* (pp. 98–111). Routledge. <https://philarchive.org/rec/STEDSI-5>.
- Stollznow, K. 2007. Dehumanisation in language and thought. *Journal of Language and Politics*, 6 (2), pp. 1–32. <https://doi.org/10.1075/jlp.7.2.01sto>
- Vaes, J., Paladino, M. P., & Haslam, N. 2020. Seven clarifications on the psychology of dehumanization. *Perspectives on Psychological Science*, 1-5. <https://doi.org/10.1177/1745691620953767>.

